

«Eviga solsken»

Alderdom og individualitet i *Solstaden* (1974) av Tove Jansson

Maria Monsen Jostad

NOR4091 Masteroppgave i nordisk, Lektorprogrammet

30 studiepoeng

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Det humanistiske fakultet

Våren 2023

© Maria Monsen Jostad

2023

«Eviga solskjen» – Alderdom og individualitet i *Solstaden* (1974) av Tove Jansson

Maria Monsen Jostad

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Grafisk senter, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I masteroppgaven min analyserer jeg Tove Janssons roman *Solstaden* (1974) i lys av tverrfaglig teori om alderdom, individualitet og hva som kjennetegner et godt liv. Handlingen i *Solstaden* er lagt til byen St Petersburg i Florida i USA og handler om de eldre menneskene som bor på gjestehuset Butler Arms. Problemstillingen min har vært: Hvordan fremstilles eldre i *Solstaden*? Særlig har jeg undersøkt hvorvidt de eldre fremstilles som individer eller ikke. Et av de viktigste funnene i analysen er at det ikke holder å bosette de eldre fiksjonsfigurene sammen, for å danne et fellesskap. Det er ikke gitt at eldre blir venner med hverandre, bare fordi de deler aldersgruppe. Omstendigheter som personlighet og sosioøkonomisk bakgrunn spiller også inn, når vi danner vennskap. Dette er et eksempel på hvordan *Solstaden* fremstiller individet bak alderdommen, det alderløse mennesket. Samtidig finner jeg flere stereotypiske fremstillinger av eldre og alderdommen i romanen, som kan kobles til Robert N. Butlers begrep alderisme. At *Solstaden* både fremstiller individene bak alderdommen, og stereotypiene om den, finner jeg mulig fordi fortelleren beveger seg mellom en intern og ekstern fokaliserings, som gir to ulike effekter. I avslutningen vil jeg, med støtte i Viktor B. Sjklovskij begrep om underliggjøring, argumentere for at denne ironiske fremstillingen bekrefter alderismens eksistens, men samtidig avkrefter den, og at dette kan ha en bevisstgjørende effekt på leseren.

Oppgaven starter med en innledning der jeg begrunner prosjektet mitt og redegjør for problemstillingen. Deretter tar jeg for meg anmeldelser av *Solstaden* i Sverige, Finland, Norge og USA og tidligere forskning på og annen resepsjon av romanen. I kapittel tre legger jeg frem metoden min og teorien jeg benytter i analysen, før oppgavens hoveddel, analysen, kommer i kapittel fire. I avslutningen vil jeg først drøfte hvorvidt *Solstaden* fremstiller fiksjonsfigurene som typer eller individer, før jeg oppsummerer og gir min konklusjon.

Forord

Det er vanskelig å velge riktig høyere utdanning. For meg ble valget lettere da jeg innså at jeg kunne skrive masteroppgave i nordisk litteratur om Tove Jansson, ved å velge Lektorprogrammet i nordisk. Det har vært en ære å få bruke et helt semester på å fordype meg i en forfatter, som for mange år siden ble min litterære vekker.

Når jeg nå leverer masteroppgaven, er det mange som skal takkes. Den viktigste å takke er uten tvil min veileder Aasta Marie Bjorvand Bjørkøy. Tusen takk for alle hyggelig og hjelpsomme veiledningsmøter. Takk for at du alltid har vist entusiasme for prosjektet mitt, og for alle uvurderlige innspill og kommentarer underveis.

Takk til alle meddeltagere på masterseminaret i nordisk litteratur, for gode tilbakemeldinger og innspill. Spesielt takk til Thorstein Norheim som ledet seminarene.

En stor takk går til alle mine venner på masterlesesalen. Det har vært helt fantastisk å dele mastertilværelsen med dere. Takk for alle hyggelige lunsjer og torsdagspils. Takk for at jeg alltid har hatt noen å sparre med, og for all støtte, både i oppturer og nedturer. Dere har gjort mastertilværelsen alt annet enn ensom. En ekstra takk til min kjære venn Hedda.

Takk til alle vennene mine utenfor Blindern. Dere beriker livet mitt og får meg alltid i godt humør. Takk for at dere heier og støtter fra sidelinjen. En spesiell takk til Erika, Frida, Caroline, Emma og Oda. Takk også til quizlaget for morsomme avbrekk i hverdagen.

Takk til familien, for at dere heier og støtter. Spesielt takk til svigermor for god hjelp med vanskelige svenske ord, og til mamma for alle støttende samtaler.

Til sist: Kjære Fredrik, takk for at du hver dag velger meg, også når jeg er sliten og umulig. Takk for all kjærighet du gir meg, og for at du får meg til å le, også på de tunge dagene. I 2018 møttes vi for første gang på lesesalen på Sophus Bugge. Nå er vi gift, og har hver vår pretensiøse humanioramastergrad. Det kjennes fantastisk uvirkelig!

Oslo, mai 2023

De frågade: Vad ska du köpa? Och hon ropade: Solsken! Solsken! Ett eget rum för mig själv!

Tove Jansson i *Solstaden* (1974)

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	iii
Forord.....	v
1. Innledning	
1.1 Introduksjon og problemstilling.....	1
1.2 Sammendrag av <i>Solstaden</i>	5
1.3 Eldre eller gamle?.....	5
2. Resepsjon og tidligere forskning	
2.1 Anmeldelser av <i>Solstaden</i>	7
2.2 Tidligere forskning og annen resepsjon av <i>Solstaden</i>	9
2.3 Alderdom og død i Tove Janssons forfatterskap.....	15
3. Teori og metode	
3.1 Metode.....	16
3.2 Teori	
3.2.1 Byen med de grønne benkene.....	18
3.2.2 Solskinnsbyene.....	19
3.2.3 <i>Alderdommen</i> (1970).....	19
3.2.4 Alderisme.....	21
3.2.5 Naboskap og klasseforskjeller.....	22
3.2.6 Daatland.....	23
3.2.7 Et vellykket liv og sjelebygging.....	24
3.2.8 Prosessorientert alderdom.....	25
3.2.9 Eldre og ensomhet.....	26
3.2.10 Underliggjøring.....	27
4. Analyse – menneskene i solbyen	
4.1 Solbyen.....	28
4.2 Fremstillingen av St Petersburg.....	29
4.3 Søstrene Pihalga dør.....	32
4.4 Fargebruken i <i>Solstaden</i>	37
4.5 Peabodys klassereise.....	40
4.6 Paradistematikken i <i>Solstaden</i>	44
4.7 To fortellernivåer.....	47
5. Avslutning	
5.1 Typer eller individer?.....	52
5.2 Konklusjon.....	54
6. Litteraturliste	
6.1 Primærlitteratur.....	57
6.2 Sekundærlitteratur.....	57
6.3 Teori.....	58

1. Innledning

1.1 Introduksjon og problemstilling

I vinter har norsk presse satt søkelys på kritikkverdige forhold i den norske eldreomsorgen, både på sykehjem og i hjemmetjenesten. Forholdene som avdekkes, viser at mange eldre i dag ikke blir behandlet med verdighet og det er mangel på både ressurser og kompetanse. Det er lett å anta at det vil være utfordringer for eldreomsorgen også i årene fremover: Vi lever stadig lenger, samtidig som det er vanskelig å rekruttere folk til å jobbe i eldreomsorgen. Etter å ha sett NRK Brennpunkts dokumentar om forholdene i hjemmetjenesten, sa Helse- og omsorgsminister Ingvild Kjerkol til NRK: «Her må heile Noreg inn for å finne ei løysing på korleis vi skal løyse det» (Henriksen, et al., 2023). Problemet helseministeren har bedt Norge løse, handler på mange måter om hvordan vi skal sikre at eldre får en verdig alderdom. En innfallsvinkel til denne problemstillingen er å undersøke synet vi har på eldre og alderdommen. Kan dette si noe om *hvorfor* vi behandler eldre slik vi gjør?

Jeg vil undersøke hvordan Tove Janssons (1914–2001) roman *Solstaden* (1974) fremstiller eldre. *Solstaden* foregår i byen St. Petersburg i Florida i USA på 1970-tallet. Handlingen er lagt til gjestehuset Butler Arms og handler om de eldre fiksjonsfigurene som bor der, og hovedtematikken er alderdommen.

Det kan fremstå noe søkt å koble dagens eldrekrise i Norge til en finsksvensk roman fra 1974, med handlingen lagt til Florida i USA. Samtidig er alderdommen på ingen måte et nytt fenomen. Mennesket har til enhver tid blitt gamle. Forskjellen er at vi nå lever lenger, og at alderdommen er en lengre prosess, og slik en større del av livene våre. Medisinske fremskritt fører til at vi kan holde oss i live lenger, til tross for ulike helseutfordringer, som kan inntreffe i alderdommen. I *Alderdommen* (1970) skriver Simone de Beauvoir: «Alle mennesker skal dø, og det tenker de på. Mange av dem blir gamle, men nesten ingen ser for seg denne utviklingen. Ingenting burde være mer forventet, men ingenting er mer uventet enn alderdommen» (Beauvoir, 2019, s. 10–11). Hvis det er slik at vi ikke engang klarer å være bevisst på at vi selv en dag skal eldes, hvordan skal vi da være bevisste på våre medmenneskers aldring? En større bevissthet og forberedelse på alderdommen kan være en måte å skjerpe samfunnet til å gi eldre en verdig alderdom.

Å lese litteratur kan fungere bevisstgjørende. Viktor B. Sjklovskij skriver at når det kjente vi omgir oss med til hverdags, fremstilles på en ny, underlig måte, stopper vi opp og reflekterer over det. Noe vi har helt automatisert i hverdagen, underliggjøres (Sjklovskij, 2019, s.18). Dersom *Solstaden* er skrevet på en slik måte at leseren oppnår Sjklovskijs underliggjøring, kan det gjøre at leseren ser eldre mennesker på en ny måte. I beste fall vil

Solstaden kunne bevisstgjøre leseren om synet på eldre, også utenfor fiksjonsverdenen i romanen.

Fortellingene om eldreparadiset Florida er på mange måter den rake motsetningen til de uverdige forholdene på enkelte norske sykehjem. Butler Arms er ikke et sykehjem, men et gjestehus/pensjonat for friske, eldre mennesker, som frivillig har valgt å reise dit. *Solstaden* handler om en privilegert gruppe eldre, og fiksjonsfigurene har både økonomien og helsen til å flytte til et pensjonat i «The Sunshine State». De tilbringer alderdommen med frihet til å gjøre det de selv ønsker. Samtidig er ikke *Solstaden* en tvers igjennom idyllisk roman. Jansson-forsker Boel Westin skriver at fremstillingen av alderdommen er grusom og ubønnhørlig, og at Jansson i romanen utvikler en mørk humor (Westin, 2017, s. 4). Slike fremstillinger av alderdommen kan kanskje fungere bevisstgjørende om synet på eldre og alderdommen. I beste fall vil lesere ta med seg denne bevisstgjøringen i møte med eldre mennesker, enten leseren er helseminister, lege, sykepleier, barnebarn, sønn eller eldre selv. For faktum er at alderdommen er noe vi alle vil møte, mange som sønn eller datter, og de fleste av oss vil også selv en dag bli eldre.

I spørsmålet om hva som er en god alderdom, ligger mye av svaret i hva som er et godt liv. Filosofen Kwame Anthony Appiah vektlegger individualiteten, den enkeltes ambisjoner og hvorvidt man har levd opp til sine egne prosjekter, når han skriver om hva som er et vellykket liv. Psykologene Margeret M. Baltes og Laura L. Carstensen vektlegger også individualitet, når de skriver om hva som kjennetegner en vellykket alderdom, men de tar til orde for en prosessorientert tilnærming til alderdom. I denne tilnærmingen er Baltes og Carstensen mer opptatte av hvordan de Eldres prosess mot å nå individuelle mål er, enn at de faktisk når disse målene. Slik vektlegger de den Eldres individualitet og autonomi, noe som også trekkes frem av Beauvoir som skriver at «[d]e mytene og klisjeene som sirkulerer i den borgerlige tankegang, legger vinn på å vise den gamle som den andre» (Beauvoir, 2019, s. 10). Beauvoir tar til orde for å behandle eldre som mennesker, ikke som den andre. Med støtte i disse tilnærmingene til alderdommen vil spørsmålet om hvorvidt *Solstaden* fremstiller de eldre fiksjonsfigurene som individer eller ikke, være noe av det jeg undersøker i analysen av hvordan eldre og alderdommen fremstilles i romanen.

Alderdommen er til stede i mange verk i den nordiske litteraturhistorien. Det kan fremstå mer riktig å velge et verk fra norsk samtidslitteratur, når jeg trekker frem krisen i eldreomsorgen i Norge, som kontekst for å si noe om fremstillingen om alderdom og eldre. I 2020 utgav Aasta Marie Bjorvand Bjørkøy boken *Samtidslitterære alderdommer*, der hun gjør en grundig og omfattende undersøkelse av fremstillingen av alderdom i utvalgt norsk

samtidslitteratur. Dette utelukker ikke mine muligheter til å ta for meg norsk samtidslitteratur, men valget av *Solstaden* handler også om at prosjektet mitt med denne oppgaven er todelt. Den ene delen av prosjektet er den jeg allerede har presentert; nemlig å undersøke hvordan eldre og alderdom fremstilles i et litterært verk, særlig med hensyn til hvorvidt eldre fremstilles som autonome individer. Den andre delen av prosjektet mitt handler om å løfte frem *Solstaden*, som en del av Tove Janssons forfatterskap.

Jansson er en av Nordens mest kjente og elskede forfattere, og i nyere tid den mest fremtredende svenskfinske forfatteren. Populariteten til mummibøkene og kommersialiseringen av mummiuniverset, gjør at Jansson er anerkjent og lest, også etter hennes død. I nordisk litteraturhistorie er hun kanonisert som en av våre mest anerkjente barnebokforfattere. Samtidig har Jansson et omfattende forfatterskap utover mummibøkene. I siste del av forfatterskapet sitt skrev hun hovedsakelig romaner og noveller for voksne¹. Denne delen av forfatterskapet er mindre kjent, lest og forsket på, enn mummibøkene, med noen unntak. Et av unntakene er romanen *Sommarboken* (1972), som har blitt en svært populær roman og stadig utkommer i nye utgaver. Til sommeren skal det lages en spillefilm av romanen, med norske Anders Danielsen Lie i den mannlige hovedrollen. *Sommarboken* handler om vennskapet mellom barnet Sophia og hennes farmor, altså forholdet mellom et barn og en eldre kvinne, og i likhet med *Solstaden* er alderdommen et sentralt tema i romanen. At *Sommarboken* har blitt en så folkekjær roman, handler ikke nødvendigvis om at den er en bedre roman enn *Solstaden*, men fortellingen om vennskapet mellom et lite barn og en eldre kvinne kan oppleves mer tilgjengelig og er slik lettere å selge, enn en roman om en gjeng eldre mennesker på et pensjonat i Florida. *Sommarbokens* status og popularitet viser uansett at det er rom for Janssons fortellinger om alderdom hos lesere, og derfor ønsker jeg å løfte frem den av romanene til Jansson som mest eksplisitt tar for seg alderdommen.

Samtidig kan man argumentere for at *Solstaden* er mindre interessant som forskningsobjekt, nettopp fordi den ikke fikk den suksessen som mummibøkene og *Sommarboken* har fått. Westin skriver at førsteutgaven av *Solstaden* fikk en blandet mottagelse av anmelderne, og flere opplevde forandringen fra hennes tidligere bøker, som for stor. Anmeldelsene gjenspeilte seg i salgstallene, og «*Solstaden* dväljs sedan länge i janssonsläsningens bakvatten och ligger i osålda höger på antikvariaten» (Westin, 2007, s. 471). Det utkom derimot to nyutgaver av *Solstaden* i 2017, en pocketutgave på det finsksvenske forlaget Förlaget og som del av en samleutgave, sammen med *Den ärliga*

¹ Mummibøkene er riktignok ikke utelukkende for barn, men bøker som leses av både barn og voksne. Ofte betegnet som allalderlitteratur eller cross over fiction, se f.eks. Beckett 2009.

bedragaren (1982), *Stenåkern* (1984) og *Rent spel* (1989) på Modernista forlag. Om dette viser en fornyet interesse for *Solstaden*, har jeg ikke nok grunnlag for å påstå. I det minste viser dette at *Solstaden* ikke utelates, når man i nyere tid utgir Janssons verk på nytt. Westin påpeker at «i solståndernas land där den gavs ut 1976, blev det ett par upplagor och en paperback» (Westin, 2007, s. 471). Janssons bøker er oversatt til mange språk, og hun leses ikke bare av nordiske lesere. Det er særlig interessant at *Solstaden* kom i flere opplag i USA, der handlingen utspiller seg. Det kan indikere at romanen på en eller annen måte har truffet en nerve hos amerikanske lesere. Min gjennomgang av amerikanske anmeldelser av den oversatte utgaven *Sun City* (1976) viser imidlertid at mottagelsen var blandet også her. Derimot finner jeg i Norge en overvekt av positive anmeldelser av den norske oversettelsen *Solbyen* (1976), som i seg selv er et argument for å løfte frem romanen i Norge. Resepsjonen av *Solstaden* er ikke entydig. Den blandede mottagelsen vitner om at romanen treffer ulikt, og at det er mange måter å lese den på. Det gjør *Solstaden* forskningsmessig interessant.

Det er gjort noe forskning på *Solstaden* i Finland, Sverige og USA. Ved finske universiteter er det skrevet tre masteroppgaver om romanen. Walisiske W. Glyn Jones har skrevet et kapittel om *Solstaden* i sin bok om Janssons forfatterskap² og det samme har svenske Birgit Antonsson. Både Antonssons og Jones' artikler har en viss lengde og dybde i sine analyser, men analysene er bare deler av en større gjennomgang av Janssons forfatterskap. Forfatterne viser heller ikke til noe teorigrunnlag for sine analyser, men nærleser teksten slik den står for seg selv. Det er derfor rom for å bygge videre på deres funn, når jeg benytter ulik teori om alderdom i analysen av *Solstaden*. Litteraturviter Nancy Huse viser til teori om alderdom når hun utforsker alderdomstematikken i Janssons forfatterskap, deriblant *Solstaden*. Like fullt vil jeg kunne gi *Solstaden* større plass, siden Huse gjør en komparativ analyse av *Solstaden*, *Sommarboken* og *Sent i november* (1970). Huse gjør interessante funn knyttet til begrepet «the irrational surlups of memory» (minnes irrasjonelle overfall), men det er flere sider ved alderdommen som er interessant å studere i en roman som gjennomgående handler om alderdommen. *Solstaden* er kort omtalt noen flere steder, blant annet i Jansson-biografiene. I Norge er derimot ikke *Solstaden* forsket på, og en del av mitt ønske med denne masteroppgaven er å inkludere romanen i nordisk litteraturforskning i Norge.

Jeg vil undersøke fremstillingen av eldre og alderdom i *Solstaden*, og om de ulike fiksjonsfigurene fremstår som individer eller som en homogen gruppe. Min tese er at

² Boken er beregnet på et amerikansk publikum.

gjestehuset Butler Arms fremstilles som et sted der forholdene ligger til rette for en verdig alderdom, men at ikke alle fiksjonsfigurene av den grunn lever lykkelige liv. En verdig alderdom fordrer mer enn at det materielle og sosioøkonomiske er på plass, blant annet trygge relasjoner og en god helse, både fysisk og psykisk.

1.2 Sammendrag av *Solstaden*

Handlingen i *Solstaden* er lagt til byen St Petersburg i Florida i USA og foregår i sin samtid på 1970-tallet. Romanen åpner med en beskrivelse av byen, og videre av gjestehuset Butler Arms, som store deler av handlingen er sentrert rundt. Butler Arms er et pensjonat for eldre mennesker, og de fleste av dem er kvinner. Thompson³ er den eneste mannlige beboeren. Alle beboerne har sitt eget soverom, men de deler på fellesarealer, som stue, veranda og hage. De ansatte ved pensjonatet legger opp til fellesaktiviteter, for eksempel utflukter. Romanen er episodisk oppbygd, og handlingen flettes sammen av ulike scener fra de ulike fiksjonsfigurenes liv i St Petersburg, samt noen analepser til tiden før fiksjonsfigurene ankom Florida. Romanen har ikke en klar protagonist, men de ulike fiksjonsfigurer bytter på å drive handlingen. Handlingen bygges likevel opp mot to større hendelser; vårballet og utflukten til jungelen Silver Springs. At handlingen er sentrert rundt disse to hendelsene gjør at romanen fremstår som en sammenhengende fortelling, og ikke som en sammensetning av ulike, små fortellinger. Utflukten til Silver Springs er også romanens avslutning.

1.3 Eldre eller gamle?

Betegnelse «eldre» og «gammel» er to ulike ord som brukes for å beskrive mennesker med høy alder. Ofte brukes ordene litt om hverandre, men betegnelse kan også brukes for å gjøre et skille innad i aldersgruppen. I vår tid lever folk stadig lenger, og derfor har alderdommen blitt forlenget. På grunn av dette er det flere som argumenterer for at vi blir eldre, lenge før vi blir gamle. I Norge blir man gjerne sett på som eldre når man er et sted mellom 64 og 65 år, «men man blir gammel først omkring de 80» (Daatland, 2008, s. 26). *Solstaden* handler om eldre i ulike aldre. De fleste beboerne på Butler Arms er i slutten av 70-årene og begynnelsen av 80-årene; Peabody på 74 år er yngst og Rubinstein på 81 er eldst. 65-åringen Frey jobber på pensjonatet, og i en moderne, norsk kontekst regnes også hun som eldre. At Frey på 65 år fortsatt er i jobb, mens beboerne på Butler Arms på over 70 år er

³ Jansson bytter på å omtale noen av fiksjonsfigurene med fullt navn og med kun etternavn. For enkelhetens skyld har jeg valgt å konsekvent omtale fiksjonsfigurene med kun etternavn, bortsett fra dem som kun er omtalt med fornavn.

pensjonister, kan være et argument for å skille mellom eldre (64–74) og gamle (74+) i *Solstaden*.

Den eldste fiksjonsfiguren på Butler Arms er riktignok ikke en betalende beboer, men eieren og bestyreren, Ruthermer-Berkeley. Til tross for sine 93 år, fremstår hun ofte som yngre enn beboerne på pensjonatet. Ikke bare holder hun kontroll på gjestehusets økonomi, hun har også overskudd til andre aktiviteter og hobbyer: «Miss Ruthermer-Berkely började söka efter sin fönekade lust och märkte med nöje att den ännu var frisk och oanvänd även om möjligheterna till aktivitet hade begränsats. De franska språkstudierna roade henne mycket» (Jansson, 2017, s. 44). Ruthermer-Berkely bryter tydelig med stereotypien om at jo eldre du er, jo mer svekket er du. Hun holder stadig kontroll på pensjonatet og har overskudd og motivasjon til å lære seg fransk. Derfor passer det ikke å sette et aldersbestemt skille mellom eldre og gamle i *Solstaden*, men heller benytte en fellesbetegnelse for alle fiksjonsfigurer med høy alder (64+).

Jeg har valgt å konsekvent benytte ordet «eldre», om de over 64 år i *Solstaden*. Dette gjør jeg hovedsakelig fordi det er forbundet mange negative konnotasjoner med ordet «gammel»: «[A]ssosiasjoner som gammel og avfeldig, gammel og syk, gammel og grå eller for den sakens skyld gammel gris» (Daatland, 2008, s. 23). Ordet «gammel» er ikke nødvendigvis et negativt ord i seg selv, men som Daatland påpeker, ligger det ikke bare en motsetning til ung i ordet, «men også til ny. Da heller nye og blanke ark med eldre, som var nøytralt og inkluderende. Her inkluderes hele livsløpet; vi blir jo alle eldre fra dag til dag» (Daatland, 2008, s. 23). «Eldre» er likevel ikke en helt nøytral betegnelse. Særlig kan man kritisere at ordet «ofte kombineres med en tilintetgjørende språkbruk – «de eldre» – som underforstått ikke inkluderer oss» (Daatland, 2008, s. 23). På samme måte kan man snakke om «de gamle». For å unngå slike tilintetgjørende fraser kan man i stedet bruke ord som «pensjonister» eller «seniorer». Disse ordene er knyttet til økonomi og pensjoner, noe som i *Solstaden* kan bli misvisende, siden den eldste fiksjonsfiguren er eieren av pensjonatet. Jeg velger ut fra dette å benytte betegnelsen «eldre» fordi ordet favner hele aldersgruppen jeg fokuserer på i *Solstaden*, samtidig som ordet konnoterer færre negative stereotyper enn «gammel». For å holde meg konsekvent benytter jeg ordet eldre, også i omtale av de teksteksemplene der Jansson selv benytter ordet «gammel».

2 Resepsjon og tidligere forskning

2.1 Anmeldelser av *Solstaden*

I biografien *Tove Jansson: Ord, bild, liv* (2007) skriver litteraturviter Boel Westin, en av våre mest fremtredende Jansson-forskere, om hvordan *Solstaden* ble mottatt i svensk og svenskfinsk presse, da den utkom i 1974. Westin⁴ skriver at Janssons fokus på aldring, eldre mennesker og deres til tider uforutsigbare livsstil «tydeligvis kändes besvärande för en del kritiker, som längtade efter den subtila ömheten i tidigare janssoncontexter» (Westin, 2007, s. 466). Mottagelsen romanen fikk, omtaler Westin som blandet, og viser blant annet til Caj Lundgrens anmeldelse i Svenska Dagbladet, som «började med att utnämna Tove Jansson till en diktare med <magiska gåvor>, men han var orolig: <Med en viss oro börjar man läsa hennes nya roman som heter <Solstaden> och som överraskande nog utspelar sig i ett pensionärsparadis i Florida>» (Westin, 2007, s. 466). I sin anmeldelse i den finsksvenske avisen Hufvudstadsbladet kaller Tom Sandells *Solstaden* en vis bok, men at den ikke lykkes som roman: «[D]en är antingen för lång eller för kort. För lång eftersom gamlingarnas liv är för händelseöst som romanstoff, trots försök till <temavariationer>, det håller inte intresset uppe i 190 sidor. För kort eftersom det är för många 'enskilda individer' samlade i romanens centrum» (Westin, 2007, s. 467). *Solstaden* ble lansert som «Månadens Bok», noe som kan vitne om en positiv mottagelse av romanen, men den utkom aldri som pocket og Westin mener den manglende suksessen skyldes at forandringen var for stor, fra hennes tidligere verk: «*Solstaden* dväljs sedan länge i janssonläsningens bakvatten och ligger i osålda höger på antikvariaten» (Westin, 2007, s. 471). I nyere tid har riktignok *Solstaden* blitt gitt ut som pocket på svensk, i 2017 på Förlaget.

Solstaden utkom på norsk i 1976 med tittelen *Solbyen*. Aftenposten anmeldte romanen allerede i 1974, da den utkom på svensk. Westin skriver at svenske anmeldere opplevde forandringen fra Janssons tidligere forfatterskap til *Solstaden*, som for stor. I sterk kontrast beskriver Finn Jor i Aftenposten *Solstaden* som «en kollektivroman hvor forundringen, bedrøvelsen og humoren fra første delen av forfatterskapet er bevart, men hvor mummifolket så å si er vokst og blitt mennesker. Igjen. For det var vel det de var helt fra begynnelsen?» (Jor, 1974, s. 4) To år senere omtaler Jo Ørjasæter i Nationen den norske oversettelsen som «en typisk Tove Jansson-bok» (Ørjasæter, 1976, s. 7). Ørjasæter finner igjen den samme særpregede stemningen fra mummibøkene i *Solstaden*, og han opplever at «ganske snart tar

⁴ Jeg har forsøkt å få tilgang til disse anmeldelsene selv, men har ikke lyktes. Svenske bibliotek krever at jeg er fysisk til stede på et bibliotek i Sverige, for å få tilgang til de digitale avisarkivene. Jeg har derfor valgt å basere meg på Westins gjennomgang av svenske og svenskfinske anmeldelser av *Solstaden*.

hennes frodige og svært særpregede fantasi makten, og disse gamle blir like spennende og hemmelighetsfulle som – ja som innbyggerne i Mummidalen» (Ørjasæter, 1976, s. 7). Min gjennomgang viser at de norske anmeldelsene av *Solstaden* er gjennomgående positive, med et par unntak. Rolf Døcker i Bergens Tidende mener *Solstaden* ikke er noen leseropplevelse, han finner den «til tider uinteressant, dessverre» (Døcker, 1976, s. 5). Døcker mener Jansson skriver godt, og at «hun har en usedvanlig myk, levende, nyansert stil. Men noen psykologisk dybdeborer er hun ikke» (Døcker, 1976, s. 5). Kritisk til *Solstaden* er også Carsten Middelthon i Arbeiderbladet, som kaller handlingen liten og spinkel, og den «trekker seg opp selv, uten å bli til noe som helst» (Middelthon, 1976, s. 19).

Den blandede mottagelsen i svensk og finkssvensk presse og mangelen på pocketugaver av *Solstaden* på svensk sammenlikner Westin med mottagelsen i USA: «Men i solstädernas land där den gavs ut 1976, blev det ett par upplagor och en paperback» (Westin, 2007, s. 471). Dette kan vitne om en større interesse hos amerikanske lesere, enn hos svenske og finske lesere. Min gjennomgang av amerikanske anmeldelser av *Solstaden*, eller *Sun City* som den ble kalt i USA, viser derimot en blandet mottagelse også der. Lee Huntington i Rutland Daily Herlad roser *Solstaden*, som han mener kan leses på ulike nivåer av innsikt: «Whichever, you will find yourself remembering those who people it, as they struggle with intimations of mortality in the eternal sunshine, where the life of a hibiscus is one day» (Huntington, 1976, s. 12). Clarence E. Olsen i St Louis Post-Dispatch skriver at Jansson på en vakker måte skaper autentiske og interessante individer «who happen to be coping very well with the psychological and physical problems of surviving into their eight, ninth and tenth decades. In some important ways, they are improving all the time» (Olson, 1976, s. 48). I sterk kontrast til Olsen kaller Wendy Zomparelli i The Ithaca Journal karakteristikken for statisk, og at effekten av dette «is to prevent the development of a dynamic quality to *Sun City*. No one achieves any real growth or even succeeds in declining» (Zomparelli, 1976, s. 23). I Tampa Bay Times er Jane Daugherty hard i sin kritikk av *Solstaden*, blant annet omtaler hun språket i den engelske oversettelsen som ujevnt: «The sentences are clipped, the transition sometimes doesn't work, paragraphs are awkward» (Daugherty, 1976, s. 140). Generelt spinner de amerikanske anmeldelsene fra å rose *Solstaden* til å slakte den.

Westin fant en blandet mottagelse av *Solstaden* i svensk og svenskfinsk presse. I gjennomgangen min av norske og amerikanske anmeldelser av *Solbyen* og *Sun City* finner jeg en blandet mottagelse, men anmeldelsene er ikke blandede i seg selv. I stedet er spennet stort mellom anmeldelsene som roser romanen, og de som slakter dem. Jeg har videre kun funnet to norske anmeldelser som er sterkt negative til *Solbyen*, ellers er de norske anmeldelsene

gjennomgående positive. Aftenposten syntes Janssons nye roman var en så stor begivenhet, at de valgte å anmelde den da den utkom på svensk i 1974. 1976 skriver Aftenposten igjen om romanen: «[N]år den nå foreligger på norsk, hos Aschehoug, er vel det bare en bekræftelse av at den virkelig bør interessere våre hjemlige lesere» (Jor, 1976, s. 5). Gjennomgangen min finner en mer positiv mottagelse i norsk presse, enn i Sverige, Finland og USA. Siden en overvekt av norske anmeldere anså romanen til å være av høy litterær kvalitet, er det på høy tid at *Solstaden* blir forsket på i Norge.

2.2. Tidligere forskning og annen resepsjon av *Solstaden*

I sin personlige minneartikkel «Resa med Tove» (2003) skriver Janssons livspartner Tuulikki Pietilä om hvordan Jansson fikk idéen til *Solstaden*, da de reiste sammen til St. Petersburg, i Florida, USA. Jansson og Pietilä lette etter et sted å sove i byen:

Vi såg ett ställe som hette Butler's Arm, och där gick vi in och frågade om vi kunde få ett rum för ett par nätter och det fick vi. Sen märkte vi att det var ett pensionat, och att det var fullt med små grå- och vitlockiga damer som satt i sine stolar. De var mellan 70 och 90 år, och oss kallade de «flickorna». Vi skulle stanna bara ett par dagar, men det blev mycket längre (Pietilä, 2003, s. 244)

Jansson begynte nærmest umiddelbart å skrive på *Solstaden*, skriver Pietilä: «Allt som Tove har beskrivit i *Solstaden* fanns där, exakt, så jag behöver egentligen inte berätta mera» (Pietilä, 2003, s. 244).

I biografien *Tove Jansson: Arbeide og elske* (2014) trekker kunsthistoriker Tuula Karjalainen frem at Jansson i *Solstaden* skriver om de eldre som individer, med alle deres feil. *Solstaden* utkom på 1970-tallet, og Karjalainen hevder romanen er påvirket av tidens nyvenstreorienterte kritikk, men viser samtidig til at Jansson i et brev skrev: «Jeg vet jo at her beveger jeg meg fortsatt utenfor samfunnet, og jeg tar ikke stilling til sosiale spørsmål i saklig forstand» (Karjalainen, 2014, s. 265). Handlingen i Janssons romaner og noveller er som oftest lagt til den finske kysten, men *Solstaden* foregår i St. Petersburg i Florida. Westin gir en biografisk forklaring til hvordan *Solstaden* ble til, og viser til både reisen til USA, og andre livshendelser i Janssons liv på denne tiden: «Den store resan, moderns død, läsningen av Karen Horney, allt blir delar av den annorlunda boken *Solstaden*. Det är bäst att ge sig av innan man blir för gammal, sade Tove före avfärden, och invigningen i solstädernas tysta rum blev en säker bekräftelse på den saken» (Westin, 2007, s. 470).

Solstaden startet ifølge Westin som en novelle, men «växte till en roman» (Westin, 2007, s. 466). Westin beskriver *Solstaden* som

en berättelse om kommersialiseringen av döden, om människans ensamhet och behovet av å kommunisera, og om den obönhörliga rörelsen mot att bli äldre: hoten om att förlora språket, minnet, rörelsefriheten. Men begrepet «solstad» är också en symbol för hoppet om en sista tillflykt, en plats av ljus, lugn och vila (Westin, 2007, s. 469).

Jansson har skrevet om alderdommen tidligere, og Westin trekker frem *Sommarboken* (1972) og den siste romanen om Mummidalen, *Sent i november* (1970). Det nye med *Solstaden* er, ifølge Westin, at skildringen av alderdommen er grusommere og helt ubønnhørlig og «beskrivs tiden då rörelsen förts fram till den sista plasten, till rummet där drömmen om livet kommer att ta slut» (Westin, 2007, s. 468–469). I forordet til en ny samleutgivelse av bøkene *Solstaden*, *Den ärliga bedragaren* (1982), *Stenåkern* (1984) og *Rent spel* (1989) hevder Westin at *Solstaden* er stedet Jansson utvikler en svart humor (Westin, 2017, s. 5).

I sin personlige biografi *Tove Jansson: mycket mer än Mumin* (2003) omtaler forfatter Christina Björk *Solstaden* som Janssons første voksenroman. I likhet med Westin påpeker Björk at romanen ble til under Janssons reise til St. Petersburg i Florida og hun trekker også frem det mørke i romanen: «För mig er detta en dyster bok, men spännande. De gamla människorna på Butler Arms har inte valt varandras umgänge, de har bara kommit hit för att de är gamla. Som upplagt för konflikter» (Björk, 2003, s. 172).

Westin trekker frem det grusomme og den mørke humoren i *Solstaden*. Psykiater og forfatter Claes Andersson trekker i sterk kontrast frem hvordan romanen fokuserer på gleden og aksepten av livets gang, i sitt forord til Förlaget sin utgave av *Solstaden* fra 2017. Andersson skriver at Janssons noveller og romaner for voksne ofte preges av et ganske pessimistisk og illusjonsløst syn på menneskers eksistens og kjærlighetsrelasjoner: «Mänskan är grym och egoistisk, särskilt när hon nupplever sig övergiven eller utsätts för våld och förtryck. I *Solstaden* däremot finns en acceptans av tidens gång och livet villkor» (Andersson, 2017, s. 10). I lys av dette mener Andersson at et budskap i *Solstaden* er å leve hvert øyeblikk, som om det var det første eller siste.

I sin masteroppgave⁵ *Hotet utan namn: livsförändringen som hot hos personerna i Tove Janssons Solstaden* (1995) ved Åbo universitet undersøker Marina Kackur trusseltematikken i *Solstaden*, og sammenlikner den med andre verk av Jansson. Kackur har fått tilgang til Janssons manuskript til *Solstaden*, som hun sammen med uttalelser av Jansson

⁵ Det er i alt skrevet tre masteroppgaver om *Solstaden* ved finske universiteter. På grunn av manglende finskkunnskaper har jeg ikke kunnet lese Heidi Tennes' masteroppgave *Sisäisen vapauden teema Tove Janssonin teoksessa Solstaden* (1989) ved Jyväskylän universitet. Jeg har forsøkt å bestille Tiina Korpelas komparative masteroppgave *Språklig adaptation hos Tove Jansson: en undersökning av Farlig midsommar och Solstaden* (2002) ved Turku universitet, uten hell.

om egne verk, benytter i analysen. Teorigrunnlaget til Kackur er hovedsakelig tidligere forskning på Janssons forfatterskap. Kackurs masteroppgave skiller seg fra min både metodisk og teoretisk, selv om hun skriver om alderdommen, i betydningen livsforandring. Fiksjonsfigurene i *Solstaden* sammenlikner Kackur stadig med fiksjonsfigurer fra mummiuniverset, for eksempel skriver hun om Tellerton: «Liksom muminpappan har han en dröm om hjälterollen» (Kackur, 1995, s. 35). For Kackur er fiksjonsfigurene i *Solstaden* typer som «skildrar ett förhållingssätt till något hotfullt. Med en typ avser jag en eller ett par mänskliga egenskaper som författaren velat undersöka» (Kackur, 1995, s. 21). Dette truende beskriver Kackur som en uspesifisert angst: «För att komma ur ångsten måste man bli medveten om att allt är föränderligt» (Kackur, 1995, s. 65). Det mest slående med *Solstaden* er ifølge Kackur «att upptäcka att livet i det skenbart händselösa samhället fortfarande berör den åldrande människan» (Kackur, 1995, s. 65).

I all resepsjonen av *Solstaden* trekkes det frem at romanen handler om alderdommen. Litteraturviter Nancy Huse har utforsket alderdomstematikken i Janssons forfatterskap i en komparativ analyse av *Solstaden*, *Sommarboken* og *Sent i November* i artikkelen «The Re-Storying of Old Age in the Work of Tove Jansson» (2007). Huse skriver at Jansson i sitt forfatterskap

produced several narratives about aging that anticipate current work in both old age studies and narrative therapy, and that also offer areas still unplumbed in those fields. She imagined intergenerational communities that mix the very young and the very old; and she dramatized the ability of the elderly to resist damaging stereotypes by drawing new narratives from their unique store of memoirs (Huse, 2007, s. 234).

I artikkelen vektlegger Huse det hun kaller «the irrational surlups of memory», som jeg vil oversette til «minnenes irrasjonelle overfall». Dette fenomenet beskriver Huse som «[r]emembring the bits of life no one else remembers and infusing them into the present in a strategy common to the elderly in Jansson's work, and it is in fact an affirmation of the circumstances of being old, of having no cohort, but creating one» (Huse, 2007, s. 235). I *Solstaden* er det Thompson som har mest av dette, skriver Huse, og trekker frem hvordan han skaper sin egen fantasijungel: «There his own stalking and preying through unexpected insults work as a survival strategy. Besides philosophy, insult and opposition are ways that he uses language to keep himself alive and awake» (Huse, 2007, s. 245). Også Morris benytter en minnestrategi, når hun gjenoppdager sin interesse for å spille piano: «She can draw from homesickness at last and infuse it into her music and her interpretations» (Huse, 2007, s. 245). Huse mener 65 år gamle Frey gjennomgår en utvikling i romanen, der hun til slutt

becomes a healthy old woman with a surplus of memory that can never be drawn on all at once because she is not absolutely sure of anything anymore. Did an arrow from the park kill Bounty Joe and thus send him to Jesus? Did the bus-driver/handyman instead shoot a monkey, as Thompson insists? Or is Linda's placid tale of Joe's journey to Miami the one to believe? (Huse, 2007, s. 245)

Spørsmålene Frey sitter igjen med etter turen til Silver Springs, er også spørsmål leseren kan sitte igjen med, siden romanen har en relativt åpen slutt. Slik inkluderer Huse «minnenes irrasjonelle overfall» til leserens opplevelse av *Solstaden*.

Huse beskriver *Solstaden* som Janssons mest forseggjorte teoretisering av alderdommen: «The unexpected, supplied by one's own resources of memory, makes possible a creative community living with its losses, aware of death but never obsessed with it» (Huse, 2007, s. 246). I likhet med Westin trekker Huse frem Janssons humorbruk i *Solstaden*: «Useing the bizarre contrasts provided by the amusement-park atmosphere of Florida, Jansson sees the joke of aging as well as its undeniable pain» (Huse, 2007, s. 243). Jeg er enig med Huse i at Jansson benytter humor i sin fremstilling av alderdommen i *Solstaden*, men der Huse mener fiksjonsfigurene benytter «minnenes irrasjonelle overfall» for å motsette seg stereotypier om alderdommen, finner jeg at den ironiske fremstillingen av fiksjonsfigurene bekrefter flere av stereotypiene om alderdommen, samtidig som de fremstilles som fulle og hele individer.

Barbro K. Gustafsson skriver om *Solstaden* i artikkelen «Erotic Motifs and Homosexual Depictions in Tove Jansson's Later Litterature» (2007), som baserer seg på Gustafssons doktorgradsavhandling *Stenåker och ängsmark: erotiska motiv och homosexuella skildringar i Tove Janssons senare litteratur* (1992). Gustafsson skriver at hovedtemaet i *Solstaden* er aldring, men «a homosexual theme can also be detected» (Gustafsson, 2007, s. 190). Gustafsson tolker Tellertons relasjon til Joe som erotisk motivert: «His interests manifests itself as concern over Joe's way of living, which differs dramatically from his own outlook on life» (Gustafsson, 2007, s. 190–191). Gustafsson viser til Freud når hun tolker hvordan Tellerton sammenlikner å snakke med Joe, som å snakke «med unga delfiner» (Jansson, 2017, s. 166): «[A]ll elongated objects symbolise the penis (Freud, 189). The fish is also a common symbol for the male sexual organ» (Gustafsson, 2007, s. 191). Tellertons homoseksualitet er anonym, men kommer til uttrykk gjennom dette og annen symbolikk, ifølge Gustafsson, som ser på Tellerton som «a representative of a value system based on status» (2007, s. 193). I dette ligger at mange homofile kompenserer for mangelen på selvverd med å være bærer av statussymboler, i Tellertons tilfelle en kjendisstatus. *Solstaden* er også nevnt i kapittelet om Janssons forfatterskap i Ebba Witt-Brattströms feministiske og

psykoanalytiske bok *Ur könets mörker* (1993). Witt-Brattström mener i likhet med Gustafsson at Tellerton er forelsket i Joe, men at han «beslutar sig för att i en akt av moderlig ömhet sublimerer sitt begär just i en «berättelse för barn»» (Witt-Brattström, 1993, s. 126). I dette legger Witt-Brattström å «skydda barnet från (den vuxna och <perversa> sexualitetens) besvikelse» (Witt-Brattström, 1993, s. 126). Jeg avviser ikke at Tellerton er forelsket i Joe, men jeg vil i stedet vektlegge hvordan Tellerton bruker relasjonen til Joe, som et verktøy for å akseptere sin egen alderdom.

I sin personlige minneartikkel «Vem skall ha det där sköna ägget?» (2003) skriver forfatter Marianne Backlén også om det erotiske i *Solstaden*, men Backlén mener Jansson bevisst utelater erotikken i sine voksenbøker: «De erotiska skildringarna begränsar sig till små antydningar, till någonting som finns under ytan, på samma sätt som det hemlighetsfulla havet, som andas i det svarta gloet» (Backlén, 2003, s. 89). Backlén peker på ulike situasjoner mellom Joe og Linda, der det er «en rad uteblivna samlag» (Backlén, 2003, s. 89).

I boken *Tove Jansson. Moominvalley and beyond* (1984)⁶, beregnet på amerikanske lesere, skriver litteraturviter og forfatter W. Glyn Jones at *Solstaden* er en unik blanding av temaer som går igjen i Janssons bøker, og at i *Solstaden* «gjuter hon dem alla samman i en roman som har stunder av både patos och humor, som inte blundar för kommersialiseringen och ytligheten i den tillvaro som erbjudas gamla människor» (Jones, 1984, s. 154). I *Solstaden* har Jansson rettet seg inn på gamle menneskers uforutsigbare atferd og kontaktløsheten mellom dem, hevder Jones: «[O]ch idéfixeringsmotivet är aldrig långt borta. Tove Jansson skildrar de gamla med insikt och sympati, med en mild och förståene humor, och hon kontrasterar dem med två unga människor som får företräda en annorlunda generations förhoppningar och strävanden» (Jones, 1984, s. 143). Om fiksjonsfigurene i *Solstaden* skriver Jones: «[M]ånga av personerna, om inte alla, är lätt överdrivna eller karikerade versioner av sine egna forna jag» (Jones, 1984, s. 144). Jones omtaler fiksjonsfigurene som senile, noe han mener «leder till grälsjuka och ibland till grymhet, och detta är omöjligt att förhindra; allt är utflöden av primitiva instinkter som de gamla inte längre kan behärska, trots att somliga tror sig kunna det» (Jones, 1984, s. 144). Jeg får ikke tak i hva Jones mener med «överdrivna eller karikerade versioner av sine egne forna jag». Leseren får ikke utfyllende informasjon om livet til de eldre før de flyttet til Butler Arms, og jeg mener heller fokuset i fremstillingen ligger på hvem de eldre er her og nå, og hvordan de håndterer sin egen alderdom.

⁶ Jeg har ikke fått tak i originalversjonen av artikkelen til Jones på engelsk. UiO hadde kun den svenske oversettelsen. Siden *Solstaden* er skrevet på svensk, mener jeg det er hensiktsmessig å bruke en svensk oversettelse. Den svenske oversettelsen utkom også samme år som originalteksten.

Fiksjonsfigurenes reflekterte og oppmerksomme tankereferat mener jeg ikke fremstiller dem som senile, heller tvert imot.

Et av de viktigste teamene i *Solstaden* er, ifølge Jones, de ulike fiksjonsfigurenes innstilling til døden, som han mener spinner fra Morris' filosofiske ro, til Peabodys besettelse for død og lidelse. Jungelmotivet spiller også en sentral rolle i romanen, og betegner «en drøm, ett ideal, kanhända någon fundamental drift eller instinkt hos den person som opplever den» (Jones, 1984, s. 150). Når Joe treffes av pilen og dør, hevder Jones perspektivet forflytter seg og jungelelve «har forenat Linda och honom på ett sätt som hans förblindade hängivenhet för Jesusfolket inte kunde» (Jones, 1984, s. 150). I boken *Det slutna och det öppna rummet: Om Tove Janssons senare författarskap* (1999) er litteraturviter Birgit Antonsson uenig med Jones i at det er opplagt at Joe blir skutt og dør i jungelen. Selv mener Antonsson at «[v]ad som verklingen har hänt är ovisst. Tove Jansson är avsiktligt, ja till och med irriterande dunkel i sin framställning. Hon lämnar läsaren i sticket» (Antonsson, 1999, s. 93). På bakgrunn av de ulike frampekene til drapet til Joe jeg finner i analysen, er jeg selv enig med Jones i at Joe dør på slutten av romanen.

Et bærende motiv i Janssons roman *Sommarboken* er mennesket innenfor et forestående, uungåelig oppbrudd, mener Antonsson. Motivet gjentas i *Solstaden*: «Men här arbetar hon med grövre verktyg och skarpare kontraster. Hon skyggar inte för det som är makabert eller fördömjukande» (Antonsson, 1999, s. 78). Antonsson skriver at St Petersburg fremstilles som «dödens väntrum», der «[a]llt är praktisk och välordnat» (Antonsson, 1999, s. 79). I både *Sommarboken*, *Solstaden* og andre deler av Janssons forfatterskap fra 1970- til 1990-tallet forekommer det møter mellom svært gamle og svært unge mennesker. Antonsson kaller disse for «gränsmänniskor»: «[S]om har det det gemensamt i livet att de bägge står inför en gräns. Den ena skall snart ta steget över till döden; den andra står på gränsen till det lockade och skrämmande vuxenlivet» (Antonsson, 1999, s. 93). Antonsson er uenig med Jones i at Jansson skildrer de eldre med «insikt och sympati, med en mild och förstående humor» (Jones, 1984, s. 143). I stedet mener Antonsson Jansson skriver «knappast milt utan fränt och obönhörligt på ett sätt som är utmärkande för just denna bok» (Antonsson, 1999, s. 84). Fiksjonsfigurenes faste gyngestolplasser, som alle står vendt samme vei, mener Antonsson uttrykker «ensamhet och gör kontakt ansikte mot ansikte omöjlig» (Antonsson, 1999, s. 79). Det er altså ikke en kjærlighet for hverandre, som forener de eldre på Butler Arms, men i stedet mener Antonsson de forenes av «den gemensamma vänten på döden och skräcken för den» (Antonsson, 1999, s. 81). Jeg er enig med Antonsson i at Butler Arms fremstilles som et ensomt og kontaktløst sted å være, samtidig opplever jeg ikke at å vente på

døden, og redselen for den, er noe som forener fiksjonsfigurene. Med sin høye alder og stereotypiene som følger med alderdommen, har fiksjonsfigurene en overordnet likhet, men utover dette fremstår de som svært ulike individer, og de forholder seg også ulikt til døden.

Antonsson påpeker at det er mange kulisser for drømmer og fantasier i *Solstaden*, og trekker frem filmskipet *Bounty*, som det fremste eksempelet. Å forlate en vond virkelighet, til en tilværelse i drøm og fantasi er et tilbakekommende motiv hos Jansson, skriver Antonsson. I *Solstaden* knytter hun motivet til Thompsons fantasijungel: «Först när han i fantasi och flykt tillspetsar och drar de yttersta konsekvenserna av det förfärliga livet och dess oändliga kaos blir det, i viss om än begränsad mån, åter urhärdligt» (Antonsson, 1999, s. 86).

2.3 Alderdom og død i Tove Janssons forfatterskap

Alderdommen er et fremtredende tema i *Solstaden*, en tematikk som særlig er fremtredende i Janssons senere forfatterskap, fra 1970-tallet og utover. I *Sent i november* (1970), er en av fiksjonsfigurene den eldre Onkelskruttet. *Sommarboken* (1972) handler om vennskapet mellom barnet Sophia og hennes farmor. Tittelnovellen i samlingen *Brev från Klara* (1991) handler om den eldre kvinnen Klara, som bestemmer seg for å «ge en stadig årssumma till det Ålderdomshem vars tjänster jag småningom kommer att ta i anspråk» (Jansson, 2019, s. 21). Det siste kapitlet i Janssons selvbiografiske beretning *Anteckningar från en ö* (1996), illustrert av Tuulikki Pietilä, handler om sjokket og sorgen over at den påbegynnende alderdommen ikke lenger gjorde det mulig for dem å leve på den lille øya: «Och den siste sommaren hände något oförlåtligt; jag blev rädd för havet» (Jansson, 1996, s. 90).

Døden er mer i bakgrunnen hos Jansson, og i mummibøkene nærmest fraværende. Når ekornet i *Trollvinter* (1957) blir ihjelfrosset, står det en fotnote: «*Om läsaren börjar gråta, se hastigt å sid. 120. Förf. anm.» (Jansson, 1970, s. 44). På side 120 står det at ekornet har våknet igjen, og slettes ikke er død. I *Sommarboken* utforsker Jansson forsiktig dødstematikken. Romanen har en åpen slutt, og en mulig tolkning er at farmoren dør: «Så lustigt, sa farmorn. Det är hjärtaslag, helt enkelt, det är ingen strömmingsbåt. Hon undrade länge om hon skulle gå och lägga sig eller stanna kvar, kanske stanna för en liten stund» (Jansson, 1987, s. 192). I *Solstaden* er døden et gjennomgående tema. Det samme gjelder «Brev från Klara», der Klara planlegger å donere penger til sitt fremtidige aldershjem for «med dessa inkomster i sikte kommer hemmet ifråga att försöka hålla liv i mig så länge som möjligt» (Jansson, 2019, s. 21).

3 Teori og metode

3.1 Metode

Jeg har valgt å benytte ulike teori om alderdom, som det viktigste teorigrunnet for oppgaven. Målet med analysen er ikke å teste ut eller bevise en bestemt teori på empirien, altså *Solstaden*. Empirien er det primære, det er den jeg skal undersøke i analysen, men jeg går samtidig i dialog med ulike teorier. Jeg benytter altså en induktiv metode: «Induktivt kan ein undersøkje mange tekstar og dele dei inn etter dei fellestrekkka ein observerer» (Sejersted, 2018, s. 23). Til sammenlikning kan man i en deduktiv metode «tenkje prinsipielt på kva ulike trekk tekster kan ha, og setje opp eit abstrakt system av tekstlege eigenskapar der ulike faktiske tekstar i varierende grad passar inn» (Sejersted, 2018, s. 23). Slik er metoden min et vekselspill mellom mine egne funn i analysen og den teorien jeg viser til. I noen tilfeller fungerer teorien som en støtte for analysen, mens den andre ganger motsetter seg analysen.

Teorien jeg har valgt, har jeg valgt fordi den oppleves som relevant for problemstillingen min, nemlig: Hvordan fremstilles eldre i *Solstaden*? Siden jeg gjør en tematisk analyse, knytter jeg meg ikke til en bestemt litteraturteoretisk retning, men jeg har jobbet tverrfaglig med ulike teori om alderdom, fra fagfeltene filosofi, historie, psykologi og sosiologi. Jeg undersøker også om de eldre i *Solstaden* fremstår som individer eller en homogen gruppe, og derfor supplerer jeg med teori om hva det innebærer å leve et godt liv generelt. I avslutningen viser jeg til den formalistiske litteraturteoretikeren Viktor B. Sjklovskij. Hensikten med dette er å studere hvilken funksjon funnene jeg gjorde i analysen, kan ha for lesere av *Solstaden*.

Et åpenbart spørsmål er hvorvidt den tverrfaglige teorien har overføringsverdi til en litterær analyse. Psykologien og sosiologien baserer seg på kvantitativ og kvalitativ forskning på levende mennesker, mens empirien i en litterær analyse er fiksjon. Samtidig forsøker jeg ikke å avdekke noen universelle sannheter i analysen, men jeg er interessert i å undersøke hvorvidt empirien (*Solstaden*) samsvarer med eller motsetter seg det forskningen sier om alderdommen. Fiksjonen er uansett aldri helt adskilt fra den virkelige verdenen, men skapes av levende mennesker. Den virkelige verdenens påvirkning på fiksjonen er dermed ikke ubetydelig.

Fordelen med metoden min er at jeg får stor autonomi i analysen. Fordi jeg ikke tester ut en bestemt teori, styrer heller ikke en bestemt teori hvordan jeg går frem i analysen. Det er empirien og funnene mine, som styrer hvordan analysen blir utformet. Jeg opplever at en slik fremgangsmåte gir meg større spillerom til å utforske empirien, og til å ta selvstendige valg for hva jeg mener er det mest vesentlige å undersøke i oppgaven min.

En ulempe ved metoden min er at valget av teori kan fremstå noe tilfeldig. Det finnes mye teori om og forskning på alderdom, og det er ikke gitt at jeg skal bruke den ene teoretikeren fremfor den andre. Jeg etterstreber å ikke låse meg til en bestemt teoretiker eller fagdisiplin, og derfor bruker jeg teori fra ulike fagfelt, men jeg prøver å unngå å gå for bredt ut. Teorien jeg velger, skal ha en klar relevans for de spesifikke forholdene jeg undersøker i analysen. Noe av teorien har jeg valgt fordi forfatteren er kjent, slik som Simone de Beauvoir, og teorien kan slik oppleves mer allmenn og tilgjengelig, enn mindre kjente teoretikere. Ellers har jeg forsøkt å benytte meg av teori som på en eller annen måte opererer innenfor konteksten jeg skriver innenfor. Med kontekst mener jeg både at jeg som tolker empirien befinner meg i Norge i 2023, og at historien i romanen foregår i USA på 1970-tallet.

En annen fallgrube gjelder min forståelse og tolkning av den tverrfaglige teorien jeg benytter meg av. Jeg er masterstudent i nordisk litteratur, ikke filosof eller sosiolog. Jeg leser teorien med et litteraturvitenskapelig blikk, og det er ikke sikkert at jeg tolker og bruker teorien som en som er mer faglig på hjemmebane. Samtidig er noe av det viktigste jeg har blitt trygg på, etter flere år med studier i nordisk litteratur, nettopp å lese og tolke ulike former for tekster, og det er ikke fremmed for meg å trekke inn ulike fagdisipliner i den litterære analysen.

Metoden min går i stor grad ut på å være tett på teksten og lese nært⁷. Analysen min er preget av de teoriene jeg bruker, men tolkningen min påvirkes også av hvem jeg er og de erfaringene jeg har med meg. En ulempe ved dette er at analysen min kan bli subjektiv og en fallgrube kan være at jeg gjennom analysen forsøker å fremme en sak eller bevise bestemte forhold. En måte å unngå dette på, er nettopp å trekke inn ulike teori, som krever at jeg går i dialog med og diskuterer mine egne funn. En fordel med at jeg ikke kan frigjøre meg helt fra hvem jeg er og de erfaringer jeg har med meg i analysen, er at oppgaven er et selvstendig arbeid. I en litterær analyse presenterer jeg hvordan *jeg* har tolket og forstått empirien. Slik kan jeg ikke forkaste min egen forståelse som uvesentlig eller feilaktig for metoden min. Ved å vise til, og gå i dialog med, tidligere forskning kan nettopp mine funn enten motsette seg, bekrefte eller tilføye og utdype den forskningen som allerede finnes på *Solstaden*. På denne måten bidrar jeg til at forskningsfeltet opprettholdes og pulserer.

⁷ Jeg skriver *lese nært*, og ikke *nærlese*, fordi begrepet nærlesning kommer fra nykritikken. Siden jeg både gjør en tematisk analyse og trekker inn teori fra ulike fagdisipliner er ikke dette en nykritisk lesning. Likevel kan måten jeg tar for meg og går inn i ulike deler av teksten, minne om nykritikkens fremgangsmåte.

3. 2 Teori

3.2.1 Byen med de grønne benkene

Handlingen i *Solstaden* er satt til St Petersburg⁸, i Florida, USA. Antropolog og journalist Maria D. Vesperi skriver om fattige, eldre mennesker i byen St. Petersburg i boken *City of Green Benches: Growing Old in a New Downtown* (1985). St. Petersburg hadde inntil nylig vært et symbol for pensjonisttilværelsen, mente Vesperi i 1985: «No American reader needs to be told what this means: St Petersburg. A green bench on the sidewalk. The end» (Vesperi, 1985, s. 11). St. Petersburg kalles «byen med de grønne benkene» fordi byen tidligere hadde et stort antall grønne benker: «To the elderly the benches symbolized welcome, friendliness, and, most of all, acceptance» (Vesperi, 1985, s. 12). I 1985 ble fortsatt kallenavnet brukt om byen, men det hadde ikke vært en eneste grønn benk der siden 1961 «when the city's Jaycees removed some and repainted others – any color *but* green» (Vesperi, 1985, s. 11). Siden midten av 1800-tallet hadde St. Petersburg, med sitt varme klima, blitt promotert som en «Health City» og utover 1900-tallet forble byen

a mecca for the elderly, the physically infirm, tourists, and drifters. Lacking the commercially navigable harbor and natural resources that helped Tampa develop as a center of commerce and industry just twenty-five miles away, the <Sunshine City> settled on a foundation of tourism, suburbanism, and the related service industries (Vesperi, 1985, s. 36).

Vesperi ser fjerningen av de grønne, vennlige benkene i sammenheng med hvordan St. Petersburg utviklet seg fra 1960-tallet, noe som særlig påvirket de eldre innbyggerne: «The sleepy urban center that once welcomed them into an <ethnographic present> filled with 1920s-style residential hotels has become eager to make way for office buildings, boutiques, and an elusive but much-anticipated influx of young urban professionals» (Vesperi, 1985, s. 12) De fleste eldre i Florida er ikke fattige eller avhengige av sosialhjelp: «The people I shall describe here reside in a particular section of a unique city; they are the «old old», not the «young old»» (Vesperi, 1985, s. 14). St. Petersburg ligger i fylket Pinellas County og estimerer tilsier at i 1975 hadde fylket den største prosentandelen av innbyggere på 64 år og eldre i staten Florida: «More significant, Pinellas also contained the highest absolute number of residents in this age group: 224,323 out of a total population of 666,595» (Vesperi, 1985, s. 34). Samtidig skriver Vesperi at andelen eldre innbyggere i Pinellas sank fra 1970 til 1980.

⁸ Jansson skriver St Petersburg uten punktum etter «St». Jeg velger å skrive det likt som Jansson, når det er snakk om den fiksjonelle byen «St Petersburg», men jeg skriver «St. Petersburg» med punktum, når det er snakk om den virkelige byen.

3.2.2 Solskinnsbyene

Vesperi omtaler St. Petersburg som the «Sunshine City». «Sun Cities» er et begrep amerikanere bruker i dagligtale, når det er snakk om solfylte byer med en stor andel eldre innbyggere. Utover dette kallenavnet, skriver historiker Judith Ann Trolander i boken *From Sun Cities to The Village: A History of Adult, Age-Restricted Communities* (2011) at utbyggeren Del Webb tok navnet «Sun City», da han på 1960-tallet lanserte et konsept Trolander omtaler som aktive, alderssegregerte samfunn. Disse beboerkonseptene eksisterer fortsatt i dag, og finnes hovedsakelig i statene Florida, California og Arizona. Webbs «Sun Cities» ble etter hvert en stor suksess og Trolander hevder mye av forklaringen ligger i den voldsomme markedsføringen bedriften gjennomførte i ulike amerikanske medier:

Presumably, all of this advertising and publicity had a major impact on how Americans perceived retirement and retirees, even with those individuals who had no interest in relocating in their retirement. The image of Grandpa in a rocking chair had become Grandpa on the golf course. Sun City was presented as <the reward for a life time of hard work, meetings, and schedules.> It became <the location in which retirement fantasies would be fulfilled. At the same time, it established what those fantasies would be> (Trolander, 2011, s. 73).

«Sun Cities» er et særegent, amerikansk fenomen, skriver Trolander: «[O]ne finds many age-targeted communities in other countries, but specifically age-restricted ones that ban children under adult age as permanent residents are almost entirely limited to the United States» (Trolander, 2011, s. 6). Handlingen i *Solstaden* er lagt til en amerikansk solskinnsby, men ikke en av Webbs «Sun Cities». Jeg vil likevel støtte meg på Trolander når jeg skriver om kommersialiseringen av alderdommen og «Sun City»-fenomenet.

3.2.3 Alderdommen (1970)

Franske Simone de Beauvoir (1908–1986) er en av moderne tids mest kjente filosofer og forfattere. I *Det annet kjønn* (1949) skriver Beauvoir om andregjøringen av kvinnen, og hvordan kvinnen, i relasjon til mannen, er objektet, mens mannen er subjektet. Noe liknende gjør Beauvoir i essayet *Alderdommen* (1970). Her går hun historisk til verks for å vise hvordan samfunnet til ulike tider har behandlet eldre. Beauvoirs renommé og betydning for eksistensialisme og annen moderne filosofi mener jeg gjør det naturlig å bruke essayet som del av mitt teorigrunnlag.

I *Alderdommen* er Beauvoir særlig kritisk til andregjøringen av eldre: «De mytene og klisjeene som sirkulerer i den borgerlige tankegang, legger vinn på å vise den gamle som den andre» (Beauvoir, 2019, s. 10). Dette begrunner Beauvoir med at det vekker forargelse, hvis de eldre gir uttrykk for de samme ønsker, følelser og krav som de unge: «[D]eres kjærlighet

og sjalusi virker avskyelig eller latterlig, seksualiteten frastøtende og voldsomheten komisk» (Beauvoir, 2019, s. 10). Enten eldre fremstår som den vise, ærverdige og rike på erfaring, eller som den gamle narren, som fabler og går i barndommen, hevder Beauvoir at «de befinner seg utenfor menneskeheten, både ved sine dyder og sin fornedrelse. Man kan altså uten skrupler nekte dem det minimum som regnes som nødvendig for å føre et menneskeverdig liv» (Beauvoir, 2019, s. 10).

En konsekvens av andregjøringen av eldre er ifølge Beauvoir at vi nekter å kjenne oss igjen i det eldre mennesket vi kommer til å bli: «Alle mennesker skal dø, og det tenker de på. Mange av dem blir gamle, men nesten ingen ser for seg denne utviklingen. Ingenting burde være mer forventet, men ingenting er mer uventet enn alderdommen» (Beauvoir, 2019, s. 10–11). En vesentlig forskjell mellom døden og alderdommen, for Beauvoir, er at døden er en del av våre umiddelbare muligheter: «[D]en truer oss i enhver alder; det hender at vi streifer den, og ofte er vi redde for den. Derimot blir vi ikke gammel på et øyeblikk» (Beauvoir, 2019, s. 11). Denne forskjellen gjør at vi forholder oss på ulike måter til døden og alderdommen. For selv om Beauvoir hevder vi kan føle en metafysisk svimmelhet overfor intetheten, som døden innebærer, så er den «på en måte beroligende; den er ikke noe problem. <Jeg kommer ikke til å finnes lenger,> det vil si at jeg bevarer min identitet når jeg forsvinner» (Beauvoir, 2019, s. 11). Der døden lar oss beholde vår identitet, omtaler Beauvoir alderdommen som en «ydmykelse»: «[S]elv hos de menneskene vi synes holder seg godt, ser vi tydelig det fysiske forfallet den medfører» (Beauvoir, 2019, s. 12). Vi opplever det absurd at et slikt forfall kan ramme oss selv: «Før alderdommen slår ned på oss, er den noe som bare gjelder de andre. Slik kan vi forstå hvordan samfunnet greier å vende oss vekk fra å se på gamle mennesker som vår likeverdige» (Beauvoir, 2019, s. 12). Derfor hevder Beauvoir at å tenke på seg selv som eldre når man er 20 eller 40 år, «det er å tenke på meg selv som en annen» (Beauvoir, 2019, s. 11).

Svaret på hva et samfunn burde være, for at et menneske skal forbli et menneske i alderdommen, er enkelt, hevder Beauvoir: «[M]an må alltid behandle det som et menneske» (Beauvoir, 2019, s. 667). Eldrepolitikken omtaler Beauvoir som «skandaløs» og de ulike hjelpemidlene man tilbyr de eldre er «latterlige»: «Selv om man pleier dem, gir man dem ikke helsen tilbake. Selv om man bygger anstendige boliger til dem, tilbyr man ikke den kulturen, de interesser og det ansvaret som ville ha gitt deres liv mening» (Beauvoir, 2019, s. 667). Noe av det meningsfulle i alderdommen, er gode relasjoner, skriver Beauvoir: «Man må gjenskape hele mennesket, gjenskape alle relasjoner mellom menneskene, hvis man vil at den gamles situasjon skal bli akseptabel. Et menneske burde ikke møte slutten av livet ensomt og med

tomme hender» (Beauvoir, 2019, s. 667). I tillegg til gode relasjoner fordrer en god alderdom «sin egen likevekt og lar et stort spekter av muligheter stå åpent for individet» (Beauvoir, 2019, s. 668). Problemet er at samfunnet bare bryr seg om individet i den grad det er lønnsomt, mener Beauvoir, men det holder ikke å sikre eldre økte pensjoner, sunne boliger og organisert fritid: «Det er hele systemet som står på spill, og kravet kan bare være radikalt: å forandre livet» (Beauvoir, 2019, s. 668).

I likhet med *Solstaden* er *Alderdommen* utgitt på 1970-tallet, og Beauvoir nevner også St. Petersburg og andre «solbyer» i USA. Beauvoir påpeker at eldre mennesker som slår seg ned i Florida og California er en privilegert gruppe: «De fattige flytter ikke til Florida, og har ingen politisk innflytelse. De er svake, undertrykte og maktesløse» (Beauvoir, 2019, s. 339). Beauvoir er kritisk til fellesskap som består utelukkende av eldre mennesker, og om «solskinnsbyene» i USA skriver hun: «De som bor der, har kjøpt huset sitt, investert mye penger og brent alle broer, så de er nødt til å bli der; de fleste venner seg til det, men det er ikke sagt at de ville gjort det samme igjen» (Beauvoir, 2019, s. 309). Beauvoir er opptatt av fellesskap på tvers av generasjonene, og hun mener «[d]et ville ha vært enda bedre å lage boliger for de eldre inni i boligkvarterene der folk i alle aldre bor; de skulle være uavhengige, men med enkelte fellestjenester» (Beauvoir, 2019, s. 309).

3.2.4 Alderisme

Begrepet alderisme (age-ism) ble lansert av den amerikanske psykiateren og alderdomsforskeren Robert N. Butler i 1969, et år før *Alderdommen* utkom. I artikkelen «Age-Ism: Another Form of Bigotry» (1969) sammenlikner han diskriminering av eldre (alderisme) med rasisme og andre former for diskriminering. Butler definerer alderisme som en «very serious form of bigotry we now tend to overlook: age discrimination or age-ism, prejudice by one age group toward other age groups» (Butler, 1969, s. 243). Saken som fikk Butler til å etablere begrepet gjaldt en boligblokk i Maryland i USA. Innbyggerne i blokka, som var middelaldrende og tilhørte middelklassen, ble sinte da det kom et forslag om å også la fattige eldre få bruke fasilitetene i blokka. Innbyggerne så på blokka med svømmebasseng på taket, som en luksusbolig og de mente eldre ikke var «accustomed to «luxury» (Butler, 1969, s. 243). Butler mener denne saken er et eksempel på et større problem:

The classic or scapegoat explanation for prejudice turns upon the unconscious effort to justify one's own weaknesses by finding them in others – in other races, religious, or nationalities. Personal insecurity, once generalized, becomes the basis of prejudice and hostility (Butler, 1969, s. 243).

Alderismen gjenspeiler en dyptliggende uro hos unge og middelaldrende mennesker, ifølge Butler: «[A] personal revulsion to and distaste for growing old, disease, disability; and fear of powerlessness, «uselessness», and death» (Butler, 1969, s. 243). Butler omtaler denne uroen som en subjektiv opplevelse, men han hevder disse følelsene blir forsterket av kulturelle holdninger: «We have chosen mandatory retirement from the work force and thus removed the elderly from the mainstream of life» (Butler, 1969, s. 244). I likhet med Beauvoir er Butler skeptisk til å isolere eldre i egne nabolag, fordi dette bidrar til å splitte samfunnet: «I do not want my children to grow up in an isolated neighborhood, knowing neither the realities of old age nor the meaning of racial heterogeneity» (Butler, 1969, s. 246). *Solstaden* handler om nettopp et slikt aldersisolert nabolag, og jeg vil i analysen undersøke hvorvidt alderismen kommer til uttrykk i fremstillingen av de eldre fiksjonsfigurene eller ikke.

3.2.5 Naboskap og klasseforskjeller

Både Beauvoir og Butler er kritiske til St. Petersburg og andre alderssegregerte samfunn. Sosiologen Irving Rosow kommer med funn som motsier dette i boken *Social Integration of the Aged* (1967). Rosow undersøkte ulike bomiljøer i Cleveland, USA, med varierende andel av eldre innbyggere. Ut fra undersøkelsene fant Rosow at jo flere eldre naboer de eldre hadde, jo flere venner hadde de: «Regardless of the sheer number of friends, the aged select them overwhelmingly from old rather than younger neighbors» (Rosow, 1967, s. 294). Funnene forklarer Rosow med at vi utformer uformelle assosiasjoner, slik som vennskap, blant dem med lik status som oss selv, for eksempel lik alder: «Consequently, social structure reinforces age-grading, erects barriers to intergenerational relations, and focuses friendship within age groups» (Rosow, 1967, s. 293). At vi lettere blir venner med dem som likner oss selv, forklarer Rosow med prinsippet: «[T]hat friendships are formed between persons of similar status, notably of age, but also of sex, marital status, social class, beliefs, and life style. This was confirmed directly for sex, marital status, and social class within the compass of our data» (Rosow, 1967, s. 295).

Ut fra disse funnene mener Rosow at «residential proximity should not integrate the old and the young. Local friendships should develop much more *within* than between generations and old people are more likely to have friends their own age than younger ones» (Rosow, 1967, s. 293). Rosow undersøkte og sammenliknet ulike grupper eldre, som kjønn og sosial klasse. Et funn var at eldre fra middelklassen oftere avviste og tok avstand fra andre eldre, enn det eldre fra arbeiderklassen gjorde: «These findings do not mean that middle class persons have no old friends, but simply that these associations are purely personal. They

refuse to identify themselves publicly with a stigmatized social category which would put them in an invidious position» (Rosow, 1967, s. 322). Ut fra dette tolker jeg at Rosow mener det er et større behov for, eller ønske om, alderssegregerte nabolag blant eldre med arbeiderklassebakgrunn, enn eldre med middelklassebakgrunn.

3.2.6 Daatland

I nyere tid er sosialpsykolog og alderdomsforsker Svein Olav Daatland en av dem som i Norge har skrevet mye om alderisme. Jeg har valgt å bruke Daatlands bok *Aldring som provokasjon: tekster om aldring og samfunn* (2008) fordi han skriver om alderismen i en nyere kontekst, i tillegg til at alderdomsforskningen hans favner bredt, og tar utgangspunkt i ulike fagdisipliner og teoretikere. Daatland beskriver aldring som en fornærmelse eller provokasjon for det moderne mennesket fordi den «bærer bud om tapte muligheter; om at det en gang vil være for seint. Det er ikke lenger noe paradisi å lengte etter, bare en trussel om å tape fotfestet og miste identiteten» (Daatland, 2008, s. 9). Alderdommen fremstår ikke bare truende for det enkelte individ, men også for samfunnet. Ifølge Daatland fremstår aldringen av befolkningen i offentligheten hovedsakelig som et økonomisk problem, fordi eldre medfører utgifter som pensjoner, omsorgstjenester og omsorgsoppgaver: «Eldre mennesker opptrer dermed primært som objekter, ikke som aktører. De framstår som velferdsstatens fremste utgiftsbyrde, og blir betraktet som et fremmedelement, en truende eldrebølge» (Daatland, 2008, s. 10). Noe av kjernen i enhver form for diskriminering er at <de> gjøres til annerledes enn <oss>, påpeker Daatland: «[O]g denne annerledesheten tillegges dem på en stereotyp måte ut fra et irrelevant, men synlig uttrykk for at de skiller seg ut» (Daatland, 2008, s. 14). Alder og ulike synlige uttrykk for høyere alder er det som kjennetegner eldre i alderismen: «Eldre mennesker framstår som like hverandre i kraft av sin alder, mens den store variasjonen blant dem i helse, personlighet, kjønn, klassetilhørighet og kompetanse blir underkommunisert» (Daatland, 2008, s. 17). Daatland påpeker at lanseringen av eldrebølgen opprinnelig var «i beste hensikt, for å minne om den radikale endringen av befolkningens sammensetning som forlengelsen av levealderen og det synkende antallet barnefødsler resulterte i» (Daatland, 2008, s. 21). Å ensidig fokusere på eldre som en gruppe med syke og pleietrengende, kan samtidig føre til at man glemmer at den største delen av alderdommen kan bestå av gode år: «[f]or mange noe tyngre både fysisk og sosialt, men uten at man er til last for andre enn seg selv» (Daatland, 2008, s. 21).

Like fullt er det en ambivalens som preger oppfatninger om aldring og eldre år, skriver Daatland. Ambivalensen beveger seg mellom en negativ pol med vekt på tap og svekkelse og

en positiv pol med vekt på aktiviteter og muligheter. Det er likevel den negative polen som står sterkest, hevder Daatland, den kommer blant annet til uttrykk «i oppfatninger av eldre som samfunnsbyrde (eldrebølgen). Eldre mennesker kan selv reagere mot en slik stemping og forsvare seg ved å distansere seg fra de gamle (exit) eller ved å være positive kontraster (voice) til sine jevngamle» (Daatland, 2008, s. 107). «Den truende eldrebølgen», som Daatland skriver om, opptar oss fordi vi stadig lever lenger: «Det forlengede livet er både et lengre liv med relativt god helse og en forlengelse av tida som skrøpelig» (Daatland, 2008, s. 60). Daatland mener *hvordan* livet blir forlenget, ikke bare *hvorvidt* det blir det, har stor betydning for både individet og helsevesenet: «Under alle omstendigheter er det stor usikkerhet om utviklingen framover. De fleste av oss ønsker et langt liv som friske, og dernest en rask død uten pine for oss selv eller andre» (Daatland, 2008, s. 61). En rask død er ikke gitt for alle, skriver Daatland. Det eneste vi vet sikkert, er at livene våre blir lengre, men «forestillingen om hvor langt det er naturlig å leve, og hva som skal regnes som et liv, blir mer uklare og bør stimulere til etisk refleksjon» (Daatland, 2008, s. 61).

3.2.7 Et vellykket liv og sjelebygging

Hva som er et godt, eller vellykket, liv er et spørsmål flere filosofer har arbeidet med. Det er mange filosofer jeg kunne benyttet meg av, når jeg skriver om et vellykket liv og en vellykket alderdom. For å begrense meg har jeg valgt filosof og forfatter Kwame Anthony Appiah og hans verk *The Ethics of Identity* (2005), fordi han til forskjell fra Beauvoir er en filosof av nyere tid og tilhører en flerkulturell og amerikansk kontekst. Appiah vektlegger dessuten individualiteten, når han skriver om hva som kjennetegner et vellykket, etisk liv. For Appiah er livet fra fødsel til død et mønster av forsøk og prestasjoner, som i retrospekt helt eller delvis kan vurderes som etisk vellykket eller ikke:

And the ethical dimensions of the life include *both* the extent to which a person has created and experienced things – such as relationships, works of art, and institutions – that are objectively significant *and* the degree to which she has lived up to the projects she has set for herself (projects defined in part by way of her identifications) (Appiah, 2005, s 162).

Identiteten din definerer dine ambisjoner og bestemmer hvilke prestasjoner som har betydning i livet ditt, ifølge Appiah: «Your individuality makes certain things a significant part of the measure of your life's success and failure, even though they would not be elements of the measure of success in every life» (Appiah, 2005, s. 163). Det er flere ting som former et individ, ifølge Appiah: «Your character, your circumstances, your psychological constitution, including the beliefs and preferences generated by the interaction of your innate endowments

and your experience» (Appiah, 2005, s. 163). Identiteten vår formes ikke i et vakuum, og Appiah vektlegger også de skiftende sosiale, semantiske og materielle kontekstene, som vi blir født inn i: «A persons' shaping of her life flows from her beliefs and from a set of values, tastes, and dispositions of sensibility, all of these influenced by various forms of social identity: let us call all these together a person's ethical self» (Appiah, 2005, s. 163).

Appiah fremhever å leve opp til de prosjektene man har satt for seg selv, for å oppnå et vellykket liv, men han anerkjenner like fullt betydningen av hvordan vi handler overfor andre mennesker. Han setter et skille mellom denne moralske målestokken, og vår individuelle, etiske målestokk: «A life has gone well if a person has mostly done for others what she owed them (and is thus morally successful) and has succeeded in creating things of significance and in fulfilling her ambitions (and is thus ethically successful)» (Appiah, 2005, s. 162).

Et eminent begrep for Appiah er sjelebygging, eller «soul making», som han lanserer med bakgrunn i Platons kobling mellom menneskesjelen og staten. Appiah skriver hovedsakelig om hvordan staten kan bedrive sjelebygging på innbyggerne sine, men i analysen velger jeg å overføre begrepet til mellommenneskelige relasjoner. Sjelebygging definerer Appiah som «the project of intervening in the process of interpretation through which each citizen develops an identity – and doing so with the aim of increasing her chances of living an ethically successful life» (Appiah, 2005, s. 164). Det betyr ikke at alt som påvirker våre handlinger, er sjelebygging: «[S]imply providing people with information (and thus changing their wants and beliefs) isn't soul making, unless it is aimed at reshaping their identities; often it isn't, and doesn't» (Appiah, 2005, s. 164). Et eksempel Appiah benytter, er at staten tilbyr muligheten til å avlegge militærtjeneste. Militærtjenesten er kun sjelebygging hvis det tilbys, i det minste delvis, for å forbedre de etiske utsiktene til de som deltar: «[B]y altering their identities, changing the interpretation of their circumstances that guides their lives» (Appiah, 2005, s. 164). Jeg vil trekke frem målet om at eldre skal bo lenge hjemme og klare seg godt selv, som et eksempel på at den norske stat legger til rette for sjelebygging for eldre. Med dette ønsker staten å forbedre utsiktene til de eldre, i betydningen livslange liv og en verdig alderdom, til forskjell fra ro og hvile i alderdommen.

3.2.8 Proessorientert alderdom

I likhet med Appiah vektlegger psykologene Margret M. Baltes og Laura L. Carstensen individuelle mål, når de i artikkelen «The Process of Successful Ageing» (1996) skriver om en proessorientert tilnærming til alderdom. Der Appiah er opptatt av hvorvidt individet har oppnådd de målene en har satt for seg selv, er Baltes og Carstensen mer opptatte av hvordan

de eldres prosess mot å nå disse målene er, enn at de faktisk oppnår disse målene. En slik tilnærming beveger seg «away from a focus on prescribed outcomes and ideal or statistical norms to an analysis in which the primary focus is on the processes people use to obtain desired goals» (Baltes og Carstensen, 1996, s. 415).

Baltes og Carstensen trekker frem tre fordeler med en prosessorientert tilnærming til alderdommen. For det første påtvinger ikke tilnærmingen universelle verdier og standarder: «It both acknowledges the heterogeneity of ageing people and avoids the inevitable lack of precision inherent in applying global constructs across diverse groups of people» (Baltes og Carstensen, 1996, s. 414). Baltes og Carstensen trekker videre frem at en prosessorientert tilnærming fremhever de funksjonelle egenskapene til atferden og strategiene til eldre, også i atferd som kan virke mistilpasset. Dette er fordi fokuset ligger på strategien eldre benytter for å mestre spesifikke, personlige mål: «In short, in a process-oriented approach classification of goals and strategies rather than outcomes alone becomes the focus» (Baltes og Carstensen, 1996, s. 414). Den tredje fordelen Baltes og Carstensen trekker frem, er at tilnærmingen innebærer en anerkjennelse av samspillet mellom gevinster og tap i alderdommen:

Rather than deny the inevitable losses that all old people experience in advanced age, the selective optimisation with compensation model implies that old age holds the potential to be a time when the accumulated knowledge and expertise of a life-time is invested in the realisation of a distilled set of highly meaningful domains and goals. In this view, even losses may lead to gains in some highly valued areas of life (Baltes og Carstensen, 1996, s. 414).

I analysen studerer jeg blant annet hvorvidt de eldre i *Solstaden* fremstilles som individer eller ikke. Jeg vil bruke Baltes' og Carstensen's teori om prosessorientert alderdom fordi teorien tillegger individets autonomi stor verdi.

3.2.9 Eldre og ensomhet

Både Beauvoir og Rosow understreker viktigheten av vennskap og andre nære relasjoner i alderdommen. I artikkelen «Older adult loneliness: myths and realities» (2009) gjennomgår sosiolog Pearl A. Dykstra et mangfold av forskning på eldre og ensomhet, for å undersøke hvorvidt tre vanlige myter eller antagelser om ensomhet stemmer eller ikke. En av mytene hun delvis avkrefter, er at ensomhet er et problem spesielt blant eldre: «Loneliness is common only among the very old, that is, those aged 80 and over. Loneliness levels show little variation across midlife and early old age, whereas young adulthood is characterized by a relatively high prevalence of loneliness» (Dykstra, 2009, s. 97). En annen myte er at mennesker i individualistiske land er de mest ensomme, som følge av økt individualisering og mindre tilhørighet til familien. Dykstra finner motsatt trend: «Findings on crossnational

differences in loneliness in Europe showed progressively increasing levels from north to south» (Dykstra, 2009, s. 97). Til slutt avkrefter Dykstra myten om at forekomsten av ensomhet har økt med tiden. Siden 1950-tallet er trenden motsatt: «[L]evels of loneliness have been decreasing over time, albeit slightly, or they have remained unchanged, depending on the studies that are considered» (Dykstra, 2009, s. 98). Dykstra nevner en økt bevissthet i allmenheten om viktigheten av personlige relasjoner i livet, som en av årsakene til at mennesker er mindre ensomme i nyere tid: «Presumably, people—both young and old—are nowadays better motivated and better skilled at maintaining satisfying relationships» (Dykstra, 2009, s. 98). *Solstaden* utkom i 1974 og foregår i sin samtid på 1970-tallet. Når Dykstra skriver at vi blir mindre og mindre ensomme, skriver hun dette i 2009. Likevel mener jeg det er hensiktsmessig å vise til disse funnene, fordi ensomheten begynte å synke allerede på 1950-tallet, drøye 20 år før *Solstaden* utkom. Videre mener jeg Dykstras hypotese om *hvorfor* vi er mindre ensomme i nyere tid, er interessant å teste ut i analysen.

3.2.10 Underliggjøring

Det kan være mange grunner til å lese skjønnlitteratur; for underholdningens skyld, som lesetrening, fordi man studerer litteratur eller fordi man er interessert i et bestemt tema. Den eksplisitte litteraturen kan ha ulike effekter. Et eksempel på en slik effekt er at litteraturen fungerer bevisstgjørende på leseren. Litteraturteoretiker, kritiker og en av grunnleggerne av den russiske formalismen, Viktor B. Sjklovskij, skriver i artikkelen «Kunsten som grep» (1916) at «handling blir automatiske når de er blitt en vane. Alle våre vaner hører hjemme innenfor det ubevisst-automatiske område» (Sjklovskij, 2019, s. 17). Når det kjente vi omgjør oss med til hverdags fremstilles på en ny, underlig måte, stopper vi opp og reflekterer over det, ifølge Sjklovskij. Å gi oss en følelse for tingen, er kunstens mål:

[E]n følelse som er et syn og ikke bare en gjenkjennelse. Kunstens virkemiddel er <underliggjørelsens> virkemiddel og den vanskeliggjorte forms virkemiddel, som øker vanskeligheten og lengden av persepsjonsprosessen, for i kunsten er persepsjonsprosessen et mål i seg selv og må derfor forlenges (Sjklovskij, 2019, s. 18).

Til slutt i oppgaven min vil jeg vise til Sjklovskij og hvorvidt *Solstaden* kan fungere underliggjørende i synet på eldre og alderdommen eller ikke.

4 Analyse – menneskene i solbyen

4.1 Solbyen

Begrepet «Sun City» blir brukt om amerikanske byer og tettsteder som kjennetegnes ved både et varmt klima og at byene er tilrettelagt spesielt for eldre mennesker. Vesperi skriver at St. Petersburg allerede på starten av 1900-tallet var kjent som the «Sunshine City» (Vesperi, 1985, s. 36). «Sun City» kan oversettes til solstad på svensk, og det er stor sannsynlighet for at tittelen *Solstaden* viser til dette fenomenet. Dette bekreftes videre med at den amerikanske oversettelsen av romanen fikk tittelen *Sun City*. På norsk velger jeg å oversette «sun city» til «solby», noe som passer med at den norske oversettelsen av romanen fikk tittelen *Solbyen*. For dem som kjenner til fenomenet med solbyene vil tittelen være et frempek til at romanen handler om eldre mennesker som bor i et alderssegregert samfunn, et varmt sted i USA. Solbyene er samtidig et særegent, amerikansk begrep og dermed ikke nødvendigvis kjent for alle som leser den svenske originalutgaven. Tittelen *Solstaden* kan like fullt gi andre frempek til hva romanen skal handle om. Ordet «sol» konnoterer varme og sommer, og sammen med ordet «stad» gir tittelen et frempek om at dette skal handle om en by som er solfylt og sommervarm. Ordet «sol» er et positivt ladet ord og tittelen indikerer dermed at romanen handler om et godt sted å være.

Disse indikasjonene får ytterligere støtte når man leser periteksten, på siden før første kapittel i *Solstaden*:

<SUN CITIES>

Dessa underbara fridfulla städer
där vi garanterer evigt solsken,
paradis på jorden, upplivande som
gammalt vin...

Citat ur en amerikansk broschyr (Jansson, 2017, s. 12)

I dette reklameutdraget er det en overvekt av positivt ladede ord, for eksempel «underbara», «paradis» og «upplivande». Igjen er det en solfylt by som er i fokus, og reklamen kan til og med garantere «evigt solsken». Paradiset «Sun Cities» sammenliknes med «gammalt vin», som også er en metafor for alderdommen. At gammel vin beskrives som «upplivande» vitner om et positivt syn på alderdommen; jo eldre vinen er, desto bedre er den, og den har til og med en oppkvikkende effektiv. På samme måte kan de eldre både modnes og kvikne opp i de fredfulle «Sun Cities».

«Sun City» eller «Sun Cities» er ikke bare et begrep amerikanere bruker i dagligtale, når det er snakk om solfylte byer med en stor andel eldre innbyggere. Trolander skriver at utbyggeren Del Webb brukte navnet «Sun City» da han på 1960-tallet lanserte et konsept

Trolander omtaler som aktive, alderssegregerte samfunn. Webbs «Sun Cities» ble etter hvert en stor suksess og Trolander hevder mye av forklaringen ligger i den voldsomme markedsføringen bedriften gjennomførte i ulike amerikanske medier. Markedsføringen var så omfattende at Trolander antar den påvirket synet amerikanere hadde på pensjonister og pensjonisttilværelsen generelt (Trolander, 2011, s. 73). Det er stor sannsynlighet for at sitatet i periteksten er hentet fra en av Dells brosjyrer, og deretter oversatt til svensk, siden omfanget av markedsføringen for «Sun Cities» var stor. Periteksten handler dermed ikke om solbyen St Petersburg, som *Solstaden* handler om, men om Dells kommersielle «Sun City». Romanens St Petersburg er også en by bestående av mange eldre, men den er ikke et boligkonsept, hvor utelukkende eldre får kjøpe eller leie seg inn. Periteksten fungerer dermed i stedet som et bilde på kommersialiseringen av alderdommen, som Dells «Sun City» er en del av. Dette tydeliggjøres ved at peritekstens sjanger er reklame, et av de fremste kjennetegn på kommersialisering og moderne kapitalisme. Trolander påpeker at det så og si bare er i USA man finner alderssegregerte samfunn, der det ikke er tillat for barn å bo (Trolander, 2011, s. 6). Det er tvilsomt at alle svenske lesere har kjent og vil kjenne til det kommersielle fenomenet «Sun City», og mange vil trolig i stedet tolke at sitatet handler om byen i romanen, St Petersburg. «Sun Cities» oversettes nettopp til «solstader» på svensk, og koblingen er tydelig mellom tittelen på romanen, periteksten og fremstillingen av St Petersburg i hovedteksten i romanen. I alle tre tilfeller er byen utpekt som solfylt, varm og paradisisk.

4.2 Fremstillingen av St Petersburg

Byen St Petersburg fremstilles som et eldreparadis i Florida, og ordlyden likner sitatet fra brosjyren i periteksten. Romanen åpner med følgende beskrivelse av byen:

I St Petersburg, Florida, där det alltid är varmt och palmesplander kantar det blåa havet, är gatorna raka och breda och kringgårdar sina hus med lummiga buskar och träd. I den fina och passiva delen av staden är husen mest av trä och ofta vita och de har öppna verandor där gungstolerna står ute hela året i långa rader tätt bredvid varann. På morgonen är det mycket tyst och gatorna ligger tomma i sitt eviga solsken (Jansson, 2017, s. 13).

St Petersburg beskrives med positivt ladete fraser som «där det alltid är varmt» og «eviga solsken». Byen fremstår idyllisk med «det blåa havet» og sine stille morgener. De «öppna verandor» er en metafor for at byen er inviterende, gjestfri og trygg. St Petersburg er en by der man holder dørene åpne for hverandre og stoler på sine medborgere. Samtidig gir bynavnet «St Petersburg» konnotasjoner til Sankt Peter, som står med nøklene til himmelrikets port. For mange av de eldre innbyggerne er St Petersburg stedet de etter hvert skal dø, og de åpne verandaene er slik også en metafor for at de eldre ønskes velkommen til

siste stoppested før himmelriket. Med dette kommer det allerede her en dobbelthet i fremstillingen til syne. Bak det evige solskinn og det blå havet, truer det kalde, gjennomsiktige og tomme. For gatene ligger nettopp «tomma», og bydelen beskrives som passiv. Det er noe disiplinierende over gatene som ligger «raka och breda och kringgårdar sina hus». Dette disiplinierende og tomme utfordrer fremstillingen av St Petersburg som et paradys for de eldre. St Petersburg har kanskje et varmt klima, men kulturlandskapet, med de rette, tomme gatene, fremstår heller som kalde og mindre imøtekommende. I denne dobbeltheten ligger det en samfunnskritikk: solbyen St Petersburg markedsføres som et «paradis på jorden», men den faktiske atmosfæren vitner om et landskap som i liten grad legger til rette for innbyggernes frihet. I stedet fremstår kulturlandskapet nærmest klaustrofobisk.

I andre avsnitt beskrives innbyggerne i St Petersburg: «Hundratals gamla damer vandrar under palmerna med vita och lockiga huvuden, herrarna är däremot inte så många» (Jansson, 2017, s. 13). De eldre damene i St Petersburg blir i beskrivelsen kjennetegnet av sitt hvite og krøllete hår. Som jeg skal komme tilbake til, blir fargen hvit i *Solstaden* brukt som en gjennomgående metonymi for alderdommen – men også for døden. Det er de eldre menneskene i byen, som her beskrives. Vesperi påpekte i 1985 at St. Petersburg inntil nylig hadde vært et symbol for pensjonisttilværelsen (Vesperi, 1985, s. 11). Ifølge Beauvoir er de eldre menneskene som slår seg ned i Florida og California er en privilegert gruppe, med god økonomi (Beauvoir, 2019, s. 339). Det er imidlertid «inte så mange» eldre menn i Janssons St Petersburg, noe som stemmer med kjønnsforskjellene for forventet levealder i USA på 1970-tallet. Ifølge SSB var forventet levealder for kvinner og menn i USA i 1970 henholdsvis 74,7 år og 67,1 år (SSB).

Stereotypier om eldre kan kobles til begrepet alderisme. Butler definerer alderisme som fordommer mot en aldersgruppe, fra folk i andre aldersgrupper. Alderismen gjenspeiler en dyptliggende uro hos unge og middelaldrende mennesker, ifølge Butler. Det innebærer en avsky og motvilje mot å bli eldre, og alt alderdommen innebærer (Butler, 1969, s. 243). Butler omtaler denne uroen som en subjektiv opplevelse, men han hevder disse følelsene blir forsterket av kulturelle holdninger, som blant annet kommer til syne gjennom at det er blitt obligatorisk å pensjonere seg, og at eldre slik er fjernet fra det standardiserte livet (Butler, 1969, s. 244). St Petersburg fremstilles som et eldreparadis, konstruert og tilpasset «hundretals gamla damer». Å konstruere en egen by for eldre, vil i seg selv være en form for alderisme både fordi byen formes etter stereotypiene om eldre, og fordi det skapes et eget samfunn for eldre, der de fjernes fra storsamfunnet.

Noe av kjernen i enhver form for diskriminering er at «de» gjøres til annerledes enn «oss», påpeker Daatland. Det er irrelevante, men synlige uttrykk som gjør at «de» fremstår annerledes (Daatland, 2008, s. 14). Alder og ulike synlige uttrykk for høyere alder er det som kjennetegner eldre i alderismen, mens deres individuelle forskjeller blir sett på som irrelevante (Daatland, 2008, s. 17). Å ensidig fokusere på eldre som en gruppe med syke og pleietrengende skyver til side at den største delen av alderdommen kan bestå av gode år, til tross for at flere vil få det noe tyngre både fysisk og sosialt, påpeker Daatland (Daatland, 2008, s. 21). En slik ensidig fokusering på eldre er tydelig i *Solstaden* i beskrivelsen av butikkvinduene i St Petersburg.

Næringslivet i St Petersburg tilrettelegger for de eldre på ulike måter: «Många butiker tillhandahåller hörapparater och andra hjälpmedel, klara glada färger annonserar omdelbar tagning av blodtryck i vartenda kvarter samt all information som kan tänkas, tillexempel i samband med pensioner, kremering och juridisk rådgivning» (Jansson, 2017, s. 14). Medisinske apparater, som høreapparater og blodtrykksmålere, brukes gjerne, men ikke utelukkende, av eldre. Noen av de eldre menneskene i St Petersburg vil ha behov for et høreapparat eller en blodtrykksmåler, Thompson sier for eksempel at han plages med dårlig hørsel. Like fullt er det mange i St Petersburg som ikke har disse behovene. At det er «[m]ånga butiker» som selger slike produkter, rettet mot eldre kunder, gir et bilde av eldre som utelukkende syke og pleietrengende. Slik preges fremstillingen av næringslivet i St Petersburg av alderismen, og kundene fremstilles som en stereotyp masse, med identiske behov. Pensjonistene i St Petersburg er individer med ulike behov, og det kommer frem når leseren blir kjent med de ulike fiksjonsfigurene, for eksempel har søstrene Pihalga behov for å lese mange bøker og Higgins har behov for å klippe ut papirblomster og annet hobbyssysel. Et mer mangfoldig næringsliv kunne ha anerkjent de ulike behovene og interessene til de eldre menneskene, og slik møtt dem som selvstendige individer, ikke en homogen gruppe.

I eksempelet over blir ikke eldre kun fremstilt som syke og pleietrengende, men også som en gruppe som snart skal dø, når det står at det tilbys informasjon om «kremering och juridisk rådgivning». Annonsene i St Petersburg fremstiller eldre som syke og døende, men at de faktisk er syke og døende mennesker, er noe som skjules i byen: «Ingen är sjuk, alltså egentlig mening sänliggande, sådant ordnas otroligt snabbt av ambulanser som aldrig använder siren,» (Jansson, 2017, s. 14). Alvorlig syke mennesker er en byrde som helsevesenet «ordnas otroligt snabbt», og derfor bruker ikke ambulansene sirener når de fraktes til sykehuset. De stille ambulansene skjuler syketransporten, enten for å ikke skremme dem i nærheten, eller fordi sykdom og død er skambelagt, det er noe man må være stille om.

Slik er de stille ambulansene en metafor for det skambelagte ved alvorlig sykdom og død i alderdommen. Sykdom og død passer ikke inn i det eldreparadis St Petersburg forsøker å være. For å skjule dette misforholdet, og holde på den idylliske tilværelsen, kjører ambulansene stille, uten sirener, på veg til sykehuset.

Denne fremstillingen stemmer overens med hvordan Daatland mener folk flest ønsker at slutten på livet skal være: Døden skal skje raskt og smertefritt (Daatland, 2008, s. 61). Vi skal helst kjøres vekk av en stille ambulanse, uten å være til bry for andre. Døden er noe alle mennesker skal gjennomgå, og Beauvoir mener den derfor er noe vi tenker på. Samtidig skal mange av oss bli eldre, men Beauvoir hevder nesten ingen ser for seg sin egen alderdom. Vi eldes over tid, mens døden er en av våre umiddelbare muligheter, fordi den kan inntreffe i enhver alder. Er man død, er man ingenting, og Beauvoir skriver at man kan føle en metafysisk svimmelhet overfor denne intetheten, men dette kan samtidig oppleves beroligende, fordi identiteten vår ikke endres av at vi dør. Der døden lar oss beholde identiteten vår, fordi den går med oss i intetheten, er alderdommen for Beauvoir «en ydmykelse». Det fysiske forfallet er tydelig, selv hos de menneskene som holder seg godt, slår Beauvoir fast. Derfor tenker vi på oss selv som en annen, hvis vi som unge tenker på oss selv som eldre (Beauvoir, 2019, s. 10–11). Beauvoir hevder slik alderdommen er mer skambelagt enn døden, men i St Petersburg er det motsatt. St Petersburg er en by for de eldre, og der stereotypiene om eldre som forfalne og pleietrengende er normalisert og er en del av de daglige omgivelsene. Det er døden som er tabubelagt i St Petersburg og som samfunnet skal skjermes mot, til tross for at fremstillingen også vektlegger at de eldre er syke og snart skal dø. Det beroligende ved døden, som Beauvoir skriver om, kan ikke sies å være til stede i fremstillingen av St Petersburg. Samtidig kan det nettopp oppleves beroligende å skåne de eldre fra døden, men da er det fraværet fra den, som er beroligende, ikke døden i seg selv.

4.3 Søstre Pihalga dør

De stille ambulansene dukker opp igjen i kapittel åtte: «Strax före vårbalen en dag vid fyratiden blev den ena av systrarna Pihalga häftigt sjuk och fördes bort med en tyst ambulans» (Jansson, 2017, s. 81). Igjen fremstilles alvorlig sykdom og død som skambelagt. At Pihalga «fördes bort med en tyst ambulans», er en praktisk og nærmest mekanisk måte å fremstille syketransporten på. Det nevnes ingen helsepersonell eller noen form for omsorg av den syke. Pihalga «fördes bort» fra Butler Arms på en enkel og grei måte, og det hele ordnes i stillhet, slik at den illebefinnende ikke er til bry.

Søstrene Pihalga er de to mest anonyme beboerne på Butler Arms. De sitter alltid på verandaen og leser i hver sin bok, uten å samhandle med de andre beboerne: «Ingen visste vad de läste. Ingen visste mer än att de hade kommit från Balticum i Europa nångång på tjugotalet» (Jansson, 2017, s. 45). Ifølge fortelleren er det usikkert om de andre beboerne respekterer søstrene Pihaglas «slutgiltigt formade sätt att leva eller om de helt enkelt tyckte att systrarna var tråkiga, i varje fall blev de lämnade ifred och kommenterades inte» (Jansson, 2017, s. 46). Samtidig er det tydelig at enkelte fiksjonsfigurer synes søstrene er ganske «tråkiga», for eksempel miss Frey, som kaller dem «gamla kråkor» og «olycksfåglar med långa gråa ansikten, gud vilken begravningsplats» (Jansson, 2017, s. 45.). Uansett hva Frey måtte mene om søstrene Pihagla, så får hun rett i at St Petersburg er stedet de skal dø. Slik er Freys uhyggelige tanker et frampek til dødsfallene.

På under et døgn dør begge søstrene Pihagla. Den ene dør på sykehuset, og den andre dør på biblioteket, etter å ha levert tilbake bøkene deres. Dette er de to første dødsfallene i *Solstaden*. Fremstillingen av dødsfallene gjenspeiler søstrenes status i forhold til de andre fiksjonsfigurene. Søstrene levde side om side med de andre beboerne på Butler Arms, men de var ikke inkludert i fellesskapet på gjestehuset. Dette tydeliggjøres med dialogen mellom Frey og Thompson, etter at Frey har meddelt nyheten om at begge søstrene har gått bort:

Hårt omslutande räcket med båda händerna meddelade hon att fröken Pihalga hade lämnat tillbaka böckerna och därefter dött, precis som sin syster.
Vad läste de? frågade Thompson. Miss Frey förklarade att det var en förlust för dem alla. De gamla fröklarade hade bott så länge på Butler Arms. Hon sa: Vi har levat så nära tillsammans. Det har vi visst inte, sa Thompson (Jansson, 2017, s. 82).

Frey kaller dødsfallet et stort tap for dem alle, men hun forteller ikke dette, men «föklarade» det. At Frey må forklare dette for beboerne, vitner om at hun mener de ikke har hatt en passende respons på dødsfallet. Frey jobber på Butler Arms, er 65 år og litt yngre enn beboerne på gjestehuset. Den belærende måten hun henvender seg til de eldre på, som om hun nærmest formaner en sorgreaksjon, vitner om at hun ser ovenfra og ned på dem. Det virker som om Frey aktivt forsøker å forme de eldres moral og slik forme deres identitet. Appiah definerer sjelebygging som et prosjekt der staten griper inn i tolkningsprosessen der hver enkelt innbygger utvikler en identitet og at man gjør dette med mål om å øke sjansene for at de lever et etisk, vellykket liv (Appiah, 2005, s. 164). Staten kan påvirke innbyggernes etiske handlingsrom gjennom lover, institusjoner og andre instanser, som den er ansvarlig for. Som vanlige borgere har vi ikke det samme handlingsrommet til å gripe inn i andres identitet, men vi kan forsøke å påvirke, ikke bare gjennom det vi sier og gjør, men gjennom *hvordan* vi sier og gjør ting. At Frey ikke bare uttaler, men *forklarer* hvordan hun ønsker at de eldre skal

reagere på søstrene Pihalgas dødsfall, er et forsøk på å implentere det hun selv mener en god moralsk reaksjon. Slik fremstår Freys respons som et forsøk på sjelebygging.

At de eldre helt sikkert har opplevd mange dødsfall tidligere, og har erfaring med døden, tar ikke Frey i betraktning. Frey har et ønske om å påvirke identitetene til de eldre på Butler Arms, til tross for at disse identitetene har blitt utviklet gjennom en over 70 år lang prosess. I Baltes' og Carstensens prosessorienterte tilnærming til alderdommen anerkjennes samspillet mellom gevinster og tap i alderdommen, og tap kan til og med føre til gevinster (Baltes og Carstensen, 1996, s. 414). Freys belærende tone bærer ikke preg av at hun ser verdien i at de eldre befinner seg på et livsstadium der tap er en naturlig del av livet. Frey overkjører den potensielle ekspertisen de eldre har om tap og død, til fordel for hennes egen moral.

Der Frey forsøker å pådra beboerne en bestemt respons på dødsfallet, stemmer Thompsons respons mer overens med den rollen søstrene faktisk hadde på Butler Arms. I stedet for å reagere med sorg, spør Thompson hva søstrene leste, noe han har lurt på lenge, men aldri turte å spørre om da de levde. For Thompson var søstrene Pihalga hverken nære venner eller bekjente, men to fremmede, som han delte veranda med. Søstrene satt alltid med hver sin bok, og hva de leste, er det eneste ubesvarte spørsmålet, som gjenstår når søstrene er døde. Selve dødsfallet går ikke inn på Thompson. Fysisk var søstrene nær ham på verandaen, men, som han påpeker, de levde ikke nært sammen – i relasjonell forstand.

Frey anerkjente ikke at de eldre beboerne på Butler Arms kan sitte på potensiell ekspertise om tap og død, men den eldste fiksjonsfiguren i *Solstaden*, Ruthermer-Berkeley, deler fra sin livserfaring. Ifølge fortelleren tar Ruthermer-Berkeley «det dubbla dödsfallet lugnt» (Jansson, 2017, s. 82), og hun kommer med en påstand om hvorfor de to søstrene døde nesten samtidig: «[D]essa systrar hade valt att lämna livet på ett mycket direkt sätt och att händelsen ägde sin egen stil genom en närmast hemlighetsfull samtidighet» (Jansson, 2017, s. 82). Ruthermer-Berkeley sier videre at hun begynner å tro at det er mulig å dø av sorg og at «[s]org, miss Frey, är något mycket rent och starkt och förutsätter en stor kärlek» (Jansson, 2017, s. 82). Ruthermer-Berkeley mener hun kan forklare den ene søsterens dødsfall med at hun ikke kunne leve uten den andre søsteren.

Betydningen av kjærlighet og fellesskap i alderdommen trekkes frem av Beauvoir, som skriver om at det ikke er nok å pleie og bygge anstendige boliger til de eldre. For at et menneske skal forbli et menneske i sin alderdom, må samfunnet alltid «behandle det som et menneske» (Beauvoir, 2019, s. 667). Beauvoir vektlegger at en verdig alderdom ikke tilbringes i ensomhet, men i gode relasjoner (Beauvoir, 2008, s. 667). Søstrene Pihalga levde

på mange måter avskjermet fra de andre beboerne på Butler Arms, men de hadde et nært vennskap til hverandre, som understrekes ved at når den ene dør, følger den andre etter. Søstrene Pihalgas død underbygger Beauvoirs poeng om at det ikke er nok å pleie og bygge anstendige boliger for de eldre. Når den første søsteren dør, har fortsatt den andre søsteren Butler Arms igjen, men det hjelper ikke at søsteren har et trygt sted å bo og får sine materielle behov dekket. Søsteren trenger også kjærlighet og fellesskap, og siden hun ikke er inkludert i fellesskapet på Butler Arms, dør hun sammen med sin søster, det eneste fellesskapet hun hadde. Ruthermer-Berkeley hevder søsteren dør av sorg, men kanskje er det like mye ensomheten som dreper henne.

Ruthermer-Berkeley ser også på dødsfallene som en påminnelse: «Ingen av oss tyckte om dem och ingen ville veta deres liv. Vi har fått en uppmaning till aktsamhet. Man kan alltför lätt förgifta sina minnen» (Jansson, 2017, s. 83). Ruthermer-Berkeley innrømmer at hun og de andre på Butler Arms ikke brydde seg om søstrene. Det er en kontrast mellom den kjærligheten søstrene hadde for hverandre, og ignoransen de møtte blant sine medbeboere på Butler Arms. Søstrene Pihalag levde med både kjærlighet og forakt, på en og samme tid.

For Ruthermer-Berkeley blir søstrenes dødsfall en påminnelse, men Thompson er fortsatt bare interessert i å finne ut hva søstrene leste. Peabody, som uroer seg for så mangt, er mest opptatt av hva som er riktig etikette etter dødsfallene:

Och vad gör vi nu då? viskade Peabody. Tar de bort deras gungstolar? Får man byta plats eller ska vi sitta glesare? Och passer det att gå på vårbalen så snart efteråt? Hannah Higgins svarade att gungstolarna är alltid lika många vad som än händer och det är en stor tröst. Förresten skulle Evelyn inte ängsla sig på förhand eftersom Skriften säger att var dag har nog av sin egen plåga (Jansson, 2017, s. 83).

Gyngestolene på verandaen på Butler Arms er en gjennomgående metafor for beboerne i gjestehuset i *Solstaden*. I tillegg er gyngestolene symboltunge for beboerne. De faste sitteplassene utgjør et slags sosialt hierarki, som ingen tør å rokke ved. Hver og en beboer har sin bestemte plass på verandaen: «Mrs Elizabeth Morris, Nebraska, 77, hade sin plats på verandan i gungstolen näst intill räcket vid den stora magnolian. Närmast magnolian satt mr Thompson som låtsades vara döv och på den andra sidan miss Peabody som var mycket skygg, sålunda kunde mrs Morris tänka ifred» (Jansson, 2017, s. 15). Når søstrene Pihalga dør, blir to av gyngestolene tomme, og det oppstår slik en endring i det sosiale hierarkiet på verandaen. At Higgins sier «gungstolerna är alltid lika många vad som än händer och det är en stor tröst» er et bilde på at søstrenes dødsfall ikke gjør noe fra eller til for medbeboerne på Butler Arms. Selv om døden er skambelagt i St Petersburg, og alvorlig syke føres vekk av stille ambulanser, er døden like fullt til stede. Beboerne på Butler Arms er del av et kretsløp

der de kommer som pensjonister til gjestehuset for å tilbringe alderdommen i solbyen, før de blir syke, fraktes vekk fra gjestehuset og dør. Så kommer det nye pensjonister til gjestehuset, som fyller de tomme gyngestolene, og slik gjentar kretsløpet seg selv, igjen og igjen. Gyngestolene er alltid like mange.

Dette kretsløpet fremhever hvor liten betydning de eldre tildeles. De er bare del av et samlebånd mens man venter på at de skal dø og gjøre plass til nye eldre. Dette er avslørende om hvilket syn på de eldre som regjerer på Butler Arms, og vitner om en dehumanisering av de eldre. De eldre sees ikke på som autonome aktører, men som objekter på et samlebånd. Daatland hevder at aldringen av befolkningen i offentligheten hovedsakelig framstår som et økonomisk problem for velferdsstaten, fordi eldre medfører utgifter som pensjoner, omsorgstjenester og omsorgsoppgaver. Dette, sammen med formuleringer som «en truende eldrebølge», gjør at eldre primært opptrer som objekter, ikke aktører (Daatland, 2008, s. 10). Higgins beskrivelse av gyngestolene, fremstiller riktignok ikke de stadig nye eldre som noe truende, men heller som en betryggelse; om en dør, så kommer det en annen.

Dette underbygger like fullt et syn på eldre som objekter, snarere enn aktører, fordi de eldres funksjon er utenfor deres egne handlekraft: de skal bare fylle en gyngestol, før de dør, og blir erstattet av en annen eldre. Hvem de er som person, hvilke handlinger og valg de gjør, hvilke interesser de har, er helt uinteressant. Appiah fremhever individualiteten, når han skriver om hva som er et vellykket, etisk liv. For Appiah er livet fra fødsel til død et mønster av forsøk og prestasjoner, og disse prosjektene kan vurderes etisk (Appiah, 2005, s. 162). Identiteten din definerer dine ambisjoner og bestemmer hvilke prestasjoner som har betydning i livet ditt, og dermed er noen ting viktige i enkeltes liv, selv om dette har mindre betydning i andres liv, ifølge Appiah (Appiah, 2005, s. 163). Når eldre fremstilles som objekter på et samlebånd, fratras de denne individualiteten og muligheten til å visualisere sine egne prosjekter. Om eldre ikke får denne muligheten, vil de ikke kunne leve et vellykket liv.

Søstrene Pihalgas dødsfall passerer uten stort alvor. De andre beboerne på Butler Arms er mest opptatte av å finne ut hva søstrene leste og hva som er riktig etikette i etterkant av dødsfallet. Det er ingen av beboerne som gir uttrykk for noen vesentlig sorgreaksjon. Antonsson mener det som forener beboerne på Butler Arms er «den gensamma väntan på döden och skräcken för den» (Antonsson, 1999, s. 81). Jeg mener mangelen på en kollektiv sorgreaksjon etter dødsfallene viser at dette ikke stemmer. Det er likevel en sekvens der dødsfallet blir møtt med alvor og respekt. Frey går til nabogjestehuset for å fortelle at søstrene Pihalaga er døde: «På Friendship's Rest mittemot hade de satt igång sin skivspelare, det var trettioalsoperett som vanligt. Frey gick nerför trappan och tvärsöver gatan, musiken

stoppade» (Jansson, 2017, s. 83). På Friendship's Rest skruer de av musikken, når Frey formidler dødsfallet, en handling som vitner om at det vises respekt for de døde. At «musikken stoppade» viser at selv om søstrenes medbeboere på Butler Arms ikke reagerer med sorg eller alvor når søstrene dør, har ikke dødsfallet fått passere uten totalt fravær av alvor i byen.

4.4 Fargebruken i *Solstaden*

Fremstillingen av alderdommen i *Solstaden* kommer også frem gjennom Janssons fargebruk. Jeg har allerede nevnt eksempelet fra første side i romanen: «Hundratals gamla damer vandrar under palmerna med vita och lockiga huvuden, herrarna är däremot inte så många» (Jansson, 2017, s. 13). Fargen hvit brukes gjennomgående for å beskrive ord som konnoterer alderdom og/eller død. I eksempelet over er det hvitt hår, en hårfarge som normalt kommer ved eldre alder. Dette tydeliggjøres videre ved at damene som beskrives er «gamla». Et annet eksempel er når Rubinstein sitter på verandaen og ser på en gjeng fra Friendship's Rest, på andre siden av gaten: «De hade kommit tillbaka från sin frukost och alla gungstolar var upptagna. Ett dusin vita ansikten tittade rakt fram, ett dusin gamla arslen i varsin gungstol, tänkte mrs Rubinstein» (Jansson, 2017, s. 23). Hvite ansikt gir et bilde av bleke og syke mennesker. At de omtalte personene er eldre, tydeliggjøres ved at Rubinstein tenker at de er «gamla arslen», som kan oversettes til «gamle rumper» eller «gamle drittsekker». Rubinstein tenker slik på naboene sine på Friendship's Rest i en negativ betydning, der hun vektlegger at de er eldre.

Hvitt blir også flere ganger i *Solstaden* brukt i forbindelse med døden. Et eksempel er når beboerne fra Butler Arms besøker jungelen Silver Springs. I jungelen besøker de en slangegård, og Higgins og Peabody begynner å prate om slanger: «De påminde varanda om förskräckliga tilldragelse, simmande ormar som kryper upp på vattnet, vita ormar som kommer till trappan när någon ska dö... Ormar som biter sig i svansen och rullar efter en som hjul!» (Jansson, 2017, s. 196). En hvit slange omtales som et symbol på at noen skal dø. Turen til Silver Springs ender med at Johanson, vaktmesteren på Butler Arms, skyter pil og bue, og ved et uhell treffer Joe, som dør. Slik er den hvite dødsslangen, som Higgins og Peabody snakker om, et frampek til drapet på Joe.

Et annet eksempel på at hvitt blir brukt i sammenstilling med døden er når kjæresteparet Joe og Linda ligger på bryggen. Linda forteller Joe om oppveksten sin i Guadalajara i Mexico. Familien hennes pleide å lytte til musikk i parken hver kveld: «Alla mammor kommer til musikpaviljongen och de har barnen med sig och alla som älskar kommer dit. Kyrkklockorna ringer och himlen är gul. Träden är fulla av svarta fåglar» (Jansson, 2017, s. 90). Joe har hørt historien før, og prøver å komme henne i forkjøpet:

Han suckade och sa: Och sen hade ni vita ballonger.
Nej, svarade Linda. De var i alla färger. Hela kyrktaket var fullt av granna ballonger. Ett sjukt barn får välja färgen själv. Vita är de först vid begravningen (Jansson, 2017, s. 91).

Joe vet at fem av Lindas småsøsken døde som barn, men han blander fortellingene om begravelsene med fortellingen om musikkpaviljongen. Hvit er dødens farge, og hvite ballonger brukes derfor i begravelsene i Guadalajara. I kontrast var ballongene ved musikkpaviljongen i «alla färger». Slik settes den hvite døden opp mot det fargerike livet. I fortellingen til Linda er det ikke eldre mennesker som dør, men barn. Fargen hvit brukes dermed for å fremstille døden i alle dens former i *Solstaden*, både hos barn og hos eldre. Samtidig sier Linda at «[e]tt sjukt barn får välja färgen själv», et bilde på at et barn, som er alvorlig syk blir sett. Gjennom å velge sin egen farge, understrekes barnet og individets frie vilje. Dette står i sterk kontrast til når de eldre i St Petersburg blir alvorlig syke. De hvite, eldre og syke menneskene fremstår som en mer homogen gruppe, som alltid behandles på samme måte når de «fördes bort med en tyst ambulans» (Jansson, 2017, s. 81). Muligheten for de eldre til å velge sin egen farge, i betydningen verne om sin frie vilje, forsvinner med en gang de blir alvorlig syke, fordi resten av St Petersburg må skjermes fra de syke, eldre menneskene. Samtidig oppstår en symmetri mellom de syke barna og de syke eldre når de dør – for døden er like hvit for alle.

Fargen hvit brukes også i sammenhenger der alderdommen og døden ikke er uttalt, men der det hvite fungerer som en metonymi for alderdommen eller døden. I Silvers Springs besøker gjengen fra Butler Arms Bambis lekplats, en liten dyrehage inni jungelen. Inni dyrehagen er det «en vit grind med ett anslag: Djungelstigen» (Jansson, 2017, s. 203). Tellerton er den første som går inn i på jungelstien, men først får han Frey til å levere et brev til Joe for ham: «Miss Frey, sa han. Jag känner mig främmande här och är glad att ni kan uträtta mitt ärende. Jag ber om min hälsning till Butler Arms. Han öppnade den vita grinden för henne och med en kort professionell bugning lämnade han lekplatsen» (Jansson, 2017, s. 203). Etter dette nevnes ikke Tellerton mer i romanen. Den hvite porten kan være en metafor for at Tellerton går inn i døden. Tellerton har samtidig slitt med å akseptere alderdommen. Han opplevde ankomsten til St Petersburg som både skremmende og ensom:

Ankomsten till St Petersburg hade skrämt honom, han blev skrämmd av alla dessa gamla människor som tog sig ur sina gungstolar för att stirra och stå i vägen, förvirrade presentationer och upplysningar om billiga matställen och droppande varmtvattenskraner och en vårbal – och plötsligt satt de i sina gungstolar igen och tittade rakt ut i luften och han gick ensam in i deras hus (Jansson, 2017, s. 105).

I tillegg til å ikke finne seg til rette blant innbyggerne i St Petersburg, sliter Tellerton med å akseptere sin egen alderdom, og at livet hans ble som det ble. Etter hvert lager han seg et prosjekt der målet er «å redde» Joe fra jobben hans, som vakt på filmskipet *Bounty*, og skaffe ham en mer meningsfull jobb: «Du kan inte ha en plastkrans i håret hela ditt liv!» (Jansson, 2017, s. 167), sier Tellerton til Joe. At Tellerton går inn gjennom den hvite porten kan like gjerne bety at han har forsonet seg med sin fortid, og at han aksepterer å tre inn i den hvite alderdommen. Selv om Tellerton fortsatt kjenner seg fremmed blant de eldre, opplever han en lettelse ved at Frey kan levere brevet til Joe for ham, og at han slik frigjør seg fra prosjektet sitt om å redde Joe. Når Tellerton går inn i den hvite porten forsoner han seg ikke bare med sin egen alderdom, men gir også slipp på å gjøre opp for sin fortapte ungdom, via Joe.

Litt senere går Frey, Peabody og Thompson inn porten til jungelstien, men ingen av dem dør. Like fullt skjer drapet på Joe, etter at disse tre går inn den hvite porten, og slik kan den hvite porten være nok et frempek til dødsfallet som nærmer seg.

I fortellingen til Linda fra barndommen settes den hvite alderdommen opp mot det fargerike livet. Utover dette blir fargen grønn gjennomgående brukt som en kontrast til den hvite alderdommen og den hvite døden i *Solstaden*. Et eksempel på dette er at Butler Arms er omringet av grøntområder. Fra vinduet på soverommet sitt ser Thompson «in i samma genomlysta grönska som skuggade Lindas sömn. De levde båda i en urskog, avskrämd från allt» (Jansson, 2017, s. 35). I kontrast er innsiden av Butler Arms hvit. For eksempel er rommet til Linda «litet och vackert, helt vitkalkat och skyddat från hettan av bakgårdens täta grönska» (Jansson, 2017, s. 30) og det samme gjelder vestibylen: «Allting därinne var vitt, korgmöblerna, mrs Higgins påskliljor och de ramar som prydde outgrundliga gruppbilder med framåtvända vita ansikten i ståande, sittande och liggande led; pensionärer i underliga hattar som hade packat ihop sig för fotografering» (Jansson, 2017, s. 45). Mens hvitt symboliserer den stillestående og livløse alderdommen, er grønn en farge som symboliserer vekst, blomstring og friskhet. Slik setter fargene et skille mellom det hvite, stivnede livet inne på Butler Arms, og det grønne, pulserende livet utenfor pensjonatet. For som Thompson tenker, er Butler Arms litt som en urskog, der beboerne lever «avskrämd från allt».

Oppfatninger om aldring og eldre år er preget av en ambivalens, ifølge Daatland. Denne ambivalensen beveger seg mellom to poler, der den negative polen vektlegger tap og svekkelse, og den positive polen vektlegger aktiviteter og muligheter (Daaatland, 2008, s. 107). At alderdommen gjennomgående beskrives som hvit i *Solstaden*, altså som stillestående og livløs, vitner om et eldresyn preget av den negative polen, som vektlegger tap og svekkelse. Dette forsterkes ved at fargen grønn gjennomgående brukes som en kontrast til den

hvite alderdommen. Dersom grønn hadde blitt brukt til å beskrive alderdommen, heller enn å kontrastere den, kunne dette vitnet om et eldresyn preget av den positive polen, som står for aktiviteter og muligheter. Det grønne står for vekst og blomstring, og i dette ligger det nettopp rom for muligheter og aktivitet.

Av de to polene er det den negative polen som står sterkest, påpeker Daatland. Den negative polen kommer blant annet til uttrykk i oppfatninger av eldre som en samfunnsbyrde (eldrebølgen). En mulig reaksjon på slike oppfatninger er at eldre distanserer seg fra sine jevngamle. Slik erkjenner de stereotypien, men vil ikke selv være en del av den. En annen mulighet er å distansere seg fra stereotypien om eldre mennesker, og slik skape en felles front mot alderismen (Daatland, 2008, s. 107). De eldre på Butler Arms er ikke distansert fra sine jevngamle: De bor på et pensjonat for eldre, og det er en overvekt av eldre mennesker i nabolaget. Samtidig fremstilles ikke de eldre i *Solstaden*, som om de står i en felles front mot stereotypien av eldre mennesker. Fokuset på det hvite, stillestående og livløse, bekrefter stereotypiene og den negative polen, heller enn å gjøre opprør mot den. Om de eldre i *Solstaden* distanserer seg fra noe, er det fra resten av befolkningen, de som er yngre enn dem. Dette tydeliggjøres ved at innsiden av Butler Arms, der de eldre oppholder seg, er hvit, mens det grønne vokser og pulserer utenfor gjestehuset. Utenfor Butler Arms er de aktive, unge menneskene, med mange muligheter, mens inni gjestehuset sitter de svekkede, stillestående, eldre menneskene.

4.5 Peabodys klassereise

Utover høy alder, deler flere av beboerne på Butler Arms sosial klasse. Det krever en viss økonomisk sikkerhet, for å kunne ha råd til å betale for, og tilbringe, alderdommen i solbyen. De fleste fiksjonsfigurene kategoriseres dermed som øvre middelklasse. En som skiller seg ut, er Peabody. Som ung jobbet hun som syerske i Tennessee og tilhørte arbeiderklassen. I sitt yrkesliv sydde Peabody kjoler for velstående kvinner: «[F]ruerna som inte kände igen henne därför att de bara tittade i spegeln och när hon hade tänkt dem färdigt kom hon fram till den drömlika morgon när Evelyn Peabody vann i Statens Lotteri» (Jansson, 2017, s. 22). Å vinne i lotteriet betyr for Peabody at hun kan gjøre en økonomisk klassereise. Nå kan hun heve seg over kundene, som hittil har usynliggjort henne og «inte kände igen henne». På spørsmål om hva hun skal bruke pengene på, svarer Peabody: «Solsken! Solsken! Ett eget rum för mig själv! Så hade hon svarat, utan att tänka efter ett ögonblick. Hennes kropp var liten och kall och hon hade vunnit på egen hand, på sitt eget lottnummer, och rättvisa var äntligen skipad» (Jansson, 2017, s. 22). Solskinnet, som Peabody skal kjøpe, er en metafor for billetten til

Florida. Peabody skal realisere middelklassedrømmen om å tilbringe alderdommen i solstaten, og hun har til og med råd til «[e]tt eget rum för mig själv», en allusjon til Virginia Woolfs essay *A room of One's Own* (1929). Woolfs essay handler om kvinners mulighet for å skrive skjønnlitteratur: «[A] woman must have money and a room of her own if she is to write fiction» (Woolf, 2015, s. 3). Essayet har blitt viktig i kvinnefrigjøringskampen generelt, og Woolf satte særlig fokus på kvinnen som selvstendig individ, med økonomisk frihet. Slik er allusjonen et bilde på at ved å vinne i lotteriet, frigjør Peabody seg ikke bare fra sin økonomiske klasse, men fordi hun kan kjøpe seg «ett eget rum», frigjør hun seg også fra patriarkatet. At Peabody har gjennomgått en frigjøringsprosess tydeliggjøres ved at det står i tankereferatet at hun nå: «[S]ydde aldrig mer för någon annan än sig själv» (Jansson, 2017, s. 21–22). Ved å sy kun for seg selv har «rättvisa var äntligen skipad». Peabody er *Solstadens* bilde på klasse- og kjønnskamp, og hun symboliserer mange av de spørsmål man var opptatt av på 1970-tallet, da romanen utkom. Samtidig har ikke Peabody kommet til Butler Arms gjennom at det har foregått en samfunnsrevolusjon. Peabodys klassereise skjer på grunn av ren flaks, fordi hun vant i lotteriet.

Peabody skiller seg ut fra de andre fiksjonsfigurene på Butler Arms ved at oppholdet hennes skyldes økonomisk flaks, og hun blir gjennomgående fremstilt som en outsider. I likhet med *Søstrene Pihalga*, inkluderes hun ikke i det sosiale fellesskapet på Butler Arms. Fortelleren sammenlikner flere ganger Peabody med en mus, både i utseende og personlighet: «[H]on hade små smala framtänder och liknade ganska mycket en näbbmus» (Jansson, 2017, s. 16). Utover romanen forflytter sammenstillingen Peabody–mus seg fra å være en simile, til å bli en metonymi, der «mus» står i stedet for «Peabody»:

Nästa dag möttes de i trappan och Peabody utbrast: Mrs Morris jag är så glad att ni äntligen har hittat en hobby!
En hobby?
Ja. Att spela. Jag har varit så bekymrad för er. Man måste ju ändå syssla med något... Och om man kan vara till nytta dessutom är det ju ännu bättre! Musen smålog blygt, med många små mösständer (Jansson, 2017, s. 162).

Når Peabody beskrives som en mus, hentyder ikke det bare at hun har små tenner, en spiss nese og er liten i kroppsbyggingen. Mus er små dyr, som ofte sees på som skadedyr. Sammenstillingen hentyder derfor at Peabody er i veien, og slik tillegges hun liten verdi.

Det er ikke bare fortelleren som omtaler Peabody som en mus. Like før avreisen til Silver Springs er det en sekvens der fiksjonsfigurene skal velge hvor de skal sitte under bilturen. I sekvensen bruker Rubinstein ordet «mus», når hun omtaler Peabody:

Men lilla vän, sa Hannah Higgins, inte ska du sitta därbak, du bli bilsjuk och ser ingenting. Peabody tvekade, sen kilade hon längst fram och satte sig bredvid Johanson. Musen offrade sig, anmärkte Mrs Rubinstein uppe på verandan. Det är kristligt att sitta därbak. Om hon hade satt sig på mitten kunde hon aldrig ha fått den bästa platsen. Var det en rolig observation? (Jansson, 2017, s. 186)

At også Rubinstein kaller Peabody for en mus, vitner om at minst en av fiksjonsfigurene ser på Peabody som et ubetydelig skadedyr. I tillegg snakker Higgins nedlatende til Peabody, når hun sier «lilla vän». Slike formuleringer brukes gjerne for å demonstrere et maktforhold, der den ene hever seg over den andre.

Peabody blir ikke inkludert i fellesskapet på gjestehuset, og sees på som en outsider og et skadedyr. Dette kan skyldes at Peabody tidligere tilhørte arbeiderklassen, og dermed ikke får innpass blant middelklassen på Butler Arms. Like fullt kan utenforskapet skyldes at Peabody og de andre beboerne rett og slett ikke kommer overens med hverandre. Selv mener Peabody at hun er «en ovanlig snäll människa» (Jansson, 2017, s. 115), men fremstillingen viser at hun konstant bekymrer seg for andre mennesker og prøver å gjøre dem tilfreds, uten stor suksess. Ofte skaper Peabodys væremåte irritasjon hos de andre beboerne. Et eksempel er når de spiser middag og ser på TV før vårballet:

Som en utfärd, anmärkte Peabody. Så trevligt att äta ur pappkartonger!
Hysch! fräste Frey. Det är program! Men Peabody fortsatte genast med hög röst och sa att balen var ändå en upplevelse och hade någon sett Mrs Rubinsteins hatt? Jaja, den skulle ju alltid vara en så stor överraskning (Jansson, 2017, s. 112).

Teksteksempelet viser hvordan Peabody og Frey ikke kommer overens. Den ene vil se på TV, den andre vil prate, og slik irriterer de hverandre. I tillegg er sekvensen et eksempel på hvordan Peabody nærmest desperat prøver å samhandle med de andre beboerne. Peabody er så desperat etter å skape relasjoner, at hun ønsker seg både venner og fiender: «Ingen av de har så ont samvete som jag, ingen bryr sig om så mycket som jag. Jag jämnas med jorden av mitt samvete, ja, jag jämnas med jorden. Och inte den minste lilla fiende får jag ha ifred för mig själv» (Jansson, 2017, s. 115). Peabody forstår ikke hva hun gjør galt, hun har jo så mye medfølelse for de rundt seg. Denne medfølelsen gjør at hun føler hun «jämnas med jorden», men mest av alt er det kanskje ensomheten, som bryter henne ned. En av mytene om eldre og ensomhet som Dykstra delvis avkrefter er at ensomhet er et problem spesielt blant eldre. Dykstra finner at ensomhet kun er vanlig blant eldre over 80 år, mens den tidlige alderdommen ikke kjennetegnes av utpreget ensomhet (Dykstra, 2009, s. 97). De yngre eldre, som Peabody med sine 74 år tilhører, er ikke mer ensomme, sammenliknet med andre aldersgrupper. Ut fra Dykstras funn kan dermed ikke Peabodys ensomhet forklares med

alderen. Dykstra avkrefter også myten om at forekomsten av ensomhet har økt med tiden. Siden 1950-tallet er trenden motsatt, og Dykstra nevner en økt bevissthet i allmenheten, om viktigheten av personlige relasjoner i livet, som en av årsakene til at mennesker er mindre ensomme i nyere tid. Vi er blitt både mer motiverte til, og har bedre evner for, å opprettholde gode relasjoner (Dykstra, 2009, s. 98). Peabodys kontaktsøkende oppførsel viser at hun er svært motivert til å skape personlige relasjoner, men hun mangler ferdighetene for å opprettholde disse relasjonene. For eksempel klarer ikke Peabody å kode at Frey ikke ønsker at hun prater mens de ser på TV, når Frey hysjer på henne og sier: «Det är program!». At Peabody mangler slike sosiale ferdigheter gjør at hun forblir ensom, uansett hvor motivert hun er til å danne vennskap.

For Peabody hjelper det ikke at hun har gjennomgått en klassereise, hun passer fortsatt ikke inn på Butler Arms. Peabody er et godt eksempel på hvordan de ulike individualitetene til fiksjonsfigurene kommer frem i *Solstaden*, og hvordan disse skaper konflikter. Det er ikke nok at de eldre er like i kraft av at de deler høy alder. Personlighet og interesser spiller også inn på om de eldre kommer overens med hverandre eller ikke. I sin identitetsetikk vektlegger Appiah de skiftende sosiale, semantiske og materielle kontekstene, som vi blir født inn i. Slik formes vårt etiske selv av ulike verdier, preferanser og følsomhet (Appiah, 2005, s. 163). Som arbeiderklassekvinn fra Tennessee er Peabodys identitet formet i en annen sosial kontekst enn de andre beboerne, som har bodd andre steder i USA, under andre sosioøkonomiske forhold. Ulik sosial bakgrunn kan være en av årsakene til at Peabodys personlighet skiller seg ut fra de andre beboerne, og at hun ikke får innpass i det sosiale fellesskapet.

Det hjelper ikke at Peabody er omgitt av mennesker på samme alder som henne selv, hun får seg ikke venner og er ensom. Betydningen av kjærlighet og fellesskap i alderdommen understrekes av Beauvoir, men hun er kritisk til at disse fellesskapene utelukkende består av eldre mennesker. Beauvoir er opptatt av fellesskap på tvers av generasjonene, og hun mener eldre bør bo i nabolag med mangfold av ulike aldersgrupper (Beauvoir, 2019, s. 309). Rosows funn motsier dette: Hun fant at jo flere eldre naboer de eldre hadde, jo flere venner hadde de. Ut fra disse funnene mener Rosow at man ikke skal bosette eldre og yngre sammen, og at vennskap dannes best blant folk på sin egen alder (Rosow, 1967, s. 293). Eksempelet med Peabody stemmer ikke overens med Rosows funn om vennskap blant eldre. Samtidig forklarer Rosow det at eldre lettest blir venner med hverandre, med prinsippet om at vennskap dannes mellom folk med lik status. Dette kan være alder, men også kjønn, sivil status, sosial klasse, livssyn og livsstil (Rosow, 1967, s. 295). Rosow fant at eldre fra middelklassen oftere avviste og tok avstand fra andre eldre, enn det eldre fra arbeiderklassen gjorde. Middelklassen

ønsket ikke å bli assosiert med en stigmatisert sosial gruppe, fordi dette kunne sette dem i en ubehagelig posisjon (Rosow, 1967, s. 322). Det er ikke bare alder som spiller inn, når vi danner vennskap, men også faktorer som kjønn og sosial klasse. Peabodys klassebakgrunn kan derfor være en av årsakene til at hun er ensom på gjestehuset. Det holder ikke at hun deler aldersgruppe med de andre beboerne; for dem er hun fortsatt en arbeiderklassekvinne, som de ikke ønsker å omgå eller assosieres med. Fremstillingen av Peabody fungerer som et eksempel på at høy alder alene, ikke er nok til å skape felleskap og vennskap blant eldre, uansett om utenforskapet skyldes hennes unike personlighet, hennes klassebakgrunn eller begge deler.

4.6 Paradistematikken i *Solstaden*

Fargen grønn brukes gjennomgående som en kontrast til den hvite alderdommen i *Solstaden*. Grønn er ikke bare en farge som symboliserer vekst, blomstring og friskhet, grønn er også paradisetts farge. Beskrivelsen av solbyen St Petersburg gir assosiasjoner til et paradys på jord: «[D]är det alltid är varmt och palmesplanader kantar det blåa havet» (Jansson, 2017, s. 13). Romanens viktigste sted, Butler Arms er hvitt, og står i kontrast til det ellers grønne St Petersburg. Jungelen Silver Springs beskrives også med paradissosiasjoner. Den unge Linda, som jobber på gjestehuset, har lenge drømt om å reise til denne jungelen. Linda har store tanker om hvordan jungelen kommer til å være:

Där finns en djungelflod med vatten klart som kristall och småapor skuttar på stranden. För en dollar kan man stiga ombord på en flodbåt med botten av glad och betrakta fiskarna som ständigt simmar förbi över den vita sanden. Djungeln böjer sig djupt ner på båda sidor om floden, ett mjukt grönt tak som fortsätter långt in i Amerika i hundratals fridlysta mil, allting är fridlyst av Staten och där finns varken ormar eller skorpioner (Jansson, 2017, s. 31).

Mye av det paradisiske ved Lindas drømmer om Silver Spring viser seg å stemme med virkeligheten. Linda får se fisker fra jungelbåten og elven er omgitt av grønne palmer. Lindas første replikk i Silver Springs er: «Joe, sa Linda. Joe! Det är lika vackert som jag trodde. Det är källor som silver. Som att vara i himlen» (Jansson, 2017, s. 192). At Linda sier det er som å komme til himmelen, bekrefter paradismetforen til Silver Springs.

Det paradisiske ved dagdrømmene til Linda svekkes av at «allting är fridlyst av Staten», fordi staten har temmet jungelen, den underlagt menneskets kontroll. Når staten griper inn og bestemmer over jungelen, ødelegges den frie og uberørte naturen, som vi gjerne forbinder med et paradys. Igjen ligger det en samfunnskritikk i dobbeltheten i sitatene; selv i Lindas dagdrømmer er ikke jungelen et fritt paradys, men noe som staten bestemmer over. I likhet med fremstillingen av St Petersburg innledningsvis, er det her en kontrast mellom

paradiset Linda ønsker at jungelen skal være, og den disiplinerende makten staten har over jungelen. Lindas egne dagdrømmer er videre et frempek til at reisen til Silver Springs ikke blir så paradisisk, som hun hadde drømt om. Alt i jungelen er ikke slik Linda så for seg. Linda tror ikke det finnes slanger eller skorpioner i Silver Springs, men det er mange slanger i slangehuset. Linda er katolikk og når hun drømmer om Silver Springs ber hun til Madonnaen: «Kära madonna, viskade Linda, låt mig älska med Joe på stranden av djungelfloden. Efteråt, i din nåd, vadad vi ut i vattnet och simmar långsamt tillsamman, längre och längre bort» (Jansson, 2017, s. 31). Linda får ikke elske med Joe på stranden ved jungelelve: «Djungeln var en värld av vatten, varje gång Linda hittade en vacker plats för att älska sjönk marken undan i djupt brunt vatten» (Jansson, 2017, s. 209). Linda og Joe får riktignok svømme i jungelelve, men mens de svømmer, treffes Joe av pilen og dør. Slik blir ikke Silver Springs et paradys på jord for Linda, men et sted for skuffelser og tragedier. Samtidig kan det hende den kristne Joe når dødsparadiset, etter at han blir truffet av pilen. Lindas replikk om «att vara i himlen» blir slik nok et frempek til drapet på Joe. Silver Springs blir ikke himmel på jord, men stedet der Joes tas opp til himmelen.

Joe og Linda er de to yngste fiksjonsfigurene i *Solstaden*, og begge to er kristne. Linda er katolikk og Joe er tilhenger av en kult fra Miami, som han kaller «Jesusfolket». Fiksjonsfigurene Linda og Joe har en religiøs funksjon i romanen, som spiller på paradistematikken. De to unge, forelskede og nakne menneskene, som løper rundt i jungelen, for å finne et sted å elske, er en allusjon til Bibelen og Eva og Adam i Edens hage og syndefallet. Eva og Adam blir straffet for at de bryter løftet og spiser av kunnskapens tre, og på samme måte blir Linda og Joe straffet. Riktignok klarer de ikke å elske ved jungelelve, men de synder da de svømmer i elven, for Joe har advart om at der er det «förbjudet att simma» (Jansson, 2017, s. 193). Svømmeturen i jungelelve ender brutalt med at Joe blir skutt og drept, en straff som kan sammenliknes med syndefallet.

Thompson drømmer også om en paradislignende jungel. Etter at Thompsons kone kom på uventet besøk, går han inn i en krise og drømmer hver natt «att huset brann ner, han hade bränt ner hela huset, förebrående, förkolnade fruar drogs fram ur askan» (Jansson, 2017, s. 157). I denne krisetilstanden finner Thompson på «en ny lek, hans värld var en djungel» (Jansson, 2017, s. 158). Thompson drømmer ikke om Silver Springs, men forestiller seg at det vokser frem en jungel i St Petersburg:

Slingerväxter kröp oförmärkt in på varje varanda, dämpade och förstummade alla ljud och kom gungstolerna att stanna, staden fylldes av växande djungel. Därinne i de avfolkade husen och utmed de igenvuxna gatorna smög vilddjuren, de vilda och oberäkneliga, tigrinnor och schimpansernas honor, omöjliga att utstånga, omöjliga att förstå (Jansson, 2017, s. 158).

Thompsons forestillingslek om jungelen er en virkelighetsflukt. Han flykter til sin imaginære jungel, for å slippe å forholde seg til både kona og medbeboerne på Butler Arms. Samtidig er han fullt klar over at dette er en fiktiv jungel, og han fremstår ikke vrangforestilt eller psykotisk: «Føreställningen om världen som en djungel tröstade Thompson och småningom slutade huset att brinna» (Jansson, 2017, s. 158). Thompsons lek fungerer terapeutisk, og fjerner de vonde marerittene om natten. Eksempelet med Thompson tilbakeviser Jones uttalelse om at fiksjonsfigurene i *Solstaden* er senile og at «[s]enilitet leder til grälsjuka och ibland till grymhet, och dette är omöjligt att förhindra; allt är utflöden av primitiva instinkter som de gamla inte längre kan behärska, trots att somliga tror sig kunna det» (Jones, 1984, s. 144). Det er ikke primitive instinkter som styrer Thompson, men hans bevissthet. Slik fremstår han ikke som senil, han er tvert imot kognitiv oppegående.

Likevel blir Thompson skuffet når han ankommer Silver Springs: «Thompson nosade omkring sig och förklarade att dethär var ingen djungel alls, den hade ingenting med djungel att göra. Han gick fram till repet och stirrade in i en grå snårskog, han var mycket besviken. Thompsons egen urskog var mörkgrön, ogenomtränglig» (Jansson, 2017, s. 204). Thompson kommer seg raskt over dette sviket. Silver Springs likner ikke hans egen fantasijungel, men han kan være i denne fantasien, uansett hvordan virkeligheten utspiller seg: «Gående i haltande lunk med käppen stötande mot kavlarna befolkade han sin djungel med det krälände och smygande, tunga kroppar strök genom snåren tyst som siden, ituslitet raspande i språnget och skriket tvärt avhugget, knappt en flämtning» (Jansson, 2017, s. 205). Thompson befinner seg i to jungler på én og samme tid: den fysiske jungelen Silver Springs og den mentale jungelen, som han former og skaper, etter eget ønske.

80 år gamle Thompsons paradisdømmer fremstår mer realistiske, enn den unge Lindas. Linda drømmer om å nå et ekte, fysisk paradys, men Thompson er klar over at jungelen han drømmer om, er en forestilling. Slik fremstilles den unges og den elders drømmer på ulike måter. I Baltes' og Carstensen's prosessorienterte tilnærming til alderdom beveger en seg vekk fra fokuset på å oppnå bestemte mål eller normer (Baltes og Carstensen, 1996, s. 415). I likhet med Appiah vektlegger Baltes og Carstensen individuelle mål, men de er mer opptatte av hvordan de eldres prosess mot å nå målene er, enn at de faktisk når disse målene. Den unge Linda har store drømmer for fremtiden, men drømmene viser seg å være skadelige, når hun forsøker å realisere dem. Den eldre Thompson har derimot ingen mål om å realisere drømmene sine. For ham holder det å bli værende i drømmen, der paradiset er slik han selv vil ha det. For Thompson er selve drømmeprosessen et mål i seg selv, og slik

vektlegger fremstillingen av Thompson et prosessorientert syn på en vellykket alderdom. Den unge Linda fremstilles derimot med et større håp for fremtiden. Thompson fremstilles som en som tyr til fantasien, fordi han har lært at den virkelige verden uansett skuffer ham. Det store håpet til Linda kan skyldes at hun er ung, at hun er sterkt religiøs eller begge deler. Uansett blir Linda en kontrast til den gamle Thompson, som har mistet troen på at den virkelige verden kan være et godt sted.

4.7 To fortellernivåer

Solstaden fortelles fra en tredje-personsforteller med skiftende sentralperspektiv. På mange måter fremstår fortelleren allvitende, fordi den har tilgang til tankene og følelsene til alle fiksjonsfigurene i løpet av romanen, men fortelleren har ikke tilgang til alle til enhver tid. Et eksempel er fra første gangen søstrene Pihalga blir presentert: «Det är osäkert om gästerna på Butler Arms respekterade fröknarna Pihalgas slutgiltigt formade sätt att leva eller om de helt enkelt tyckte att systrarna var tråkiga, i varje fall blev de lämnade ifred och kommenterades inte» (Jansson, 2017, s. 46). Når sentralperspektivet nå ligger hos søstrene, har ikke fortelleren tilgang til de andre fiksjonsfigurenes tanker om dem, og derfor er det «osäkert» om de respekterer søstrene eller om de synes søstrene er kjedelige.

Det er flere tilfeller der sentralperspektivet ikke ligger internt hos en fiksjonsfigur, men hvor den eksterne fortelleren går inn og kommenterer handlingen. Et eksempel er fra romanens avslutning: «Under många år, på verandan i St Petersburg skulle de tala om Joe, om och om igen, den vackra unga pojken, den väldiga djungeln, en enda Joe och en enda pil och hundra mil av tom och obeträdd djungel, o Gud så hemskt och så underligt» (Jansson, 2017, s. 213). Fortelleren uttrykker sine tanker om det som skjedde med Joe, noe fortelleren mener er «så hemskt och så underligt». Slike kommentarer er med på å legge føringer for hvordan leseren tolker og forstår det som skjedde med Joe. Fortellerkommentaren er ikke bare en prolepse til hva som kommer til å skje etter historien i romanen tar slutt, men den peker også bakover i tid, til drapet på Joe. Fortellerkommentaren er slik også en analepse, som bekrefter drapet, som tidligere kun har blitt hintet til, gjennom ulike frempek. Jeg mener denne fortellerkommentaren, sammen med de ulike frempekene, som jeg tidligere har presentert, gjør det utvilsomt at Joe blir drept av Johansons pil i Silver Springs. Jeg er derfor uenig med Antonsson, som hevder Jansson «lämnar läsaren i sticket» (Antonsson, 1999, s. 93), og at det er en helt åpen slutt, der det ikke er mulig å si om Joe blir drept eller ikke. I stedet stiller jeg meg bak Jones, som også tolker seg frem til at Joe blir drept i Silver Springs.

Disse fortellerkommentarene er med på å påvirke hvordan de eldre i romanen fremstilles. Når søstrene Pihalga blir presentert for første gang, forteller fortelleren at de andre beboerne lar søstrene være i fred: «Och kanske fanns där en liten rädsla, en olust som inte kunde klädas i ord; dessa systrar var fruktansvärt och uppenbart gamla, inte så mycket i år men genom att de inte tycktes bry sig om tidens gång och tidens möjliga upphörande» (Jansson, 2017, s. 46). Her har fortelleren en nærmest pedagogisk funksjon; leseren blir fortalt at å være eldre, ikke bare handler om hvor gammel man er. Å være eldre er også å ikke bry seg om at man er i siste del av livet og snart kan komme til å dø. Leserens får aldri vite hvor gamle søstrene Pihalga faktisk er, men slike fortellerkommentarer er med på å fremstille dem som to kvinner med svært høy alder, uansett om de faktisk er 64 eller 90 år gamle.

Et annet eksempel er når Frey drar til frisøren rett før vårballet. Under forberedelsene til vårballet ber Higgins Frey ta av seg parykken: «Mrs Higgins tittade länge, över och under och på snedden genom sina starka glasögon och slutningen sa hon att här är behövs hjälp av en frisörska och det kvickt» (Jansson, 2017, s. 110). Frey følger Higgins oppfordring og drar i siste liten desperat på jakt etter en frisør, for å bli fin til vårballet: «St Petersburgs gator låg tomma i eftermiddagshetan. Hundertals gamla damer satt i sina torkhuvar, de som redan var friserade inväntade kvällen hemma hos sig» (Jansson, 2017, s. 110). Igjen beskriver fortelleren de omtalte fiksjonsfigurene som «gamla». Alle kvinnene hos frisøren beskrives av fortelleren som eldre, men leseren får ingen indikasjon på hvor gamle disse kvinnene faktisk er. Det som kjennetegner dem alle, er håret: «[O]ch överallt satt långa tåliga rader av väntande kvinnor med beställd tid. Så många gamla hår som tvättades och rullades i lockar, färgades, besprutades, tuperades, så mycket vitt och grått fågeldun som borstades upp över kalnande hjässor!» (Jansson, 2017, s. 110). Kvinnene i frisørsalongene har alle grått eller hvitt hår, som rulles og tupperes. Dette er den eneste beskrivelsen vi får av kvinnene, og indikerer at kvinner er «gamla», hvis de har hvitt eller grått hår. Grått og hvitt hår er likevel noe som kan oppstå i ulike aldre. En ny studie viser at mus får grå hår når de ble utsatt for akutt stress: «Our findings support the emerging notion that the sympathetic nervous system not only regulates body physiology, but also influences a variety of processes in development and tissue maintenance» (Zhang et al., 2020, s. 680). Forskerne påpeker riktignok at grått hår også kan komme med alderen og at det i fremtiden vil være interessant å undersøke hvorvidt «stress might mimic an accelerated ageing process» (Zhang, et al., 2020, s. 681). Det er altså ikke gitt at en person er «eldre» kun fordi hun har grått eller hvitt hår. Det kan like gjerne skyldes stress, eller som Zhang og resten av forskerteamet lufter; kanskje kan også stress påvirke aldringsprosessen, og *når* i alderdommen man får grått eller hvitt hår.

Når fortelleren ikke gir noen andre indikasjoner på at kvinnene i frisørsalongene er eldre, enn at de har grått og hvitt hår, trekker fortelleren på en vanlig stereotypi om eldre mennesker, nemlig at alle eldre har hvitt eller grått hår. Dette er likevel bare en fordom, siden mennesker kan få grått hår i ulike aldre. At fortelleren i *Solstaden* omtaler kvinnene i frisørsalongen som eldre, er slik med på å underbygge den stereotypiske fremstillingen av eldre og alderdommen, som tidvis opptrer i romanen. Som Daatland påpeker er kjernen i all diskriminering, slik som alderisme, at «de» gjøres til annerledes fra «oss». Det er gjerne synlige, men irrelevante uttrykk, som gjør at «de» skiller seg ut (Daatland, 2008, s. 14). Hårfarge er et eksempel på et synlig, men i grunnen irrelevant, uttrykk, som gjør at en gruppe skiller seg ut, i dette tilfellet eldre. Ved å la hårfargen kategorisere kvinnene i frisørsalongene spiller også fortelleren i *Solstaden* på alderismen og diskrimineringen av eldre som gruppe. Samtidig argumenter Aasta Marie Bjørvand Bjørkøy for at fremstillingen av alderistiske tanker, utsagn og handlinger kan motvirke alderisme, når hun skriver om samtidslitterære alderdommer: «For selv om man kan hevde at utsiktene til god alderdom stadig bedres, lever stereotypiene i beste velgående, og litteraturen skjuler ikke alderdommens begrensninger» (Bjørkøy, 2020, s. 219). Bjørkøy mener litteratur nettopp kan avstigmatisere «[g]jennom fremstillingen av det stigmatiserende og stigmatiserte» (Bjørkøy, 2020, s. 219). At fortelleren i *Solstaden* fremstår alderistisk kan slik også ha en motsatt effekt; nemlig å motvirke alderismen, fordi stereotypiene synliggjøres.

Når fortellerperspektivet i *Solstaden* ligger internt hos en av fiksjonsfigurene, legger fortelleren færre føringer for hvorvidt fiksjonsfiguren oppfattes som eldre eller ikke. Et eksempel på dette er når Rubinstein tar et oppgjør med sønnen Abrascha og brevene han sender henne. Brevene er alltid like: «Varje brev innehöll en teckning som det mest begåvade barnbarnet hade gjort, mrs Rubinstein betvivlade begåvningen, i varje fall i artistisk riktning. Hon sparade inte dessa teckningar och inte heller breven» (Jansson, 2017, s. 73). I tankereferatet innrømmer samtidig Rubinstein at hennes egne brev også er ensidige, men denne dagen begynner hun å skrive på noe nytt:

Älskade Abrascha, min förfärliga son, vi är mycket lika varandra fast intelligensen i vidare bemärkelse inte fortsatte till dig, i varje fall bör du efter ett långt, ansträngande och iakttagande liv tillsammans med din mor ha kommit underfund med att jag avskyr banala meddelanden mer än tystnad och halvhjärtat opersonliga kommentarer mer än brutala sanningar. Har du aldrig kommit att tänka på att dessa pianolektioner, dessa planerade affärskonferenser och dessa utflykter och middagar med inflytelsesrika personer, så som du antyder dem, är likt himmelens farande vindar för mig, din mor, Rebecca Rubinstein? (Jansson, 2017, s. 73–74).

Brevet fortsetter på samme vis: Rubinstein stiller Abrascha en rekke kritiske spørsmål til hvorfor han skriver brevene sine som han gjør. At han nevner at han har møtt innflytelsesrike personer, gjør henne frustrert; hun vil vite *hvorfor* han har møtt dem. Mot slutten av brevet kommer hun med en oppfordring til sønnen: «Påminn mig inte om det fatala, om denne ständiga brist på vitalitet, tystnad är bättre. Välj nya ord när du uttrycker omsorg för min hälsa och minska dine adjektiv till det format för vilket du har täckning» (Jansson, 2017, s. 75). Rubinstein har mye på hjertet, men hun sender aldri brevet til sønnen sin: «Hon läste noggrant igenom brevet, satte in ett komma här och där, nickade gillande och rev det i så små bitar som möjligt» (Jansson, 2017, s. 75). Slik slutter kapittelet. Leseren får aldri vite hvorfor Rubinstein ikke sendte brevet, men det hun skrev i brevet er i seg selv et svar på dette. I brevet skriver Rubinstein at hun «avskyr banala meddelanden mer än tystnad», og med det uttrykker hun at hun savner en mer genuin interaksjon med sønnen sin. Samtidig frykter hun at savnet ikke er gjensidig, og hun lar derfor være å sende brevet.

I kapittelet ligger sentralperspektivet hos Rubinstien, og leseren har full tilgang til hennes tankereferat og det hun skriver i brevet. Rubinstein reflekterer ikke selv rundt sin alder eller hvorvidt hun er eldre eller ikke. At hun er en eldre kvinne kommer likevel til uttrykk, ikke gjennom stereotyper om eldre og alderdom, men gjennom informasjonen leseren får om Rubinsteins livssituasjon, for eksempel når hun skriver om barnebarna sine. Videre får leseren kjenne på Rubinsteins ensomhet og savnet etter samvær med familien. Når hun ber sønnen velge «nya ord när du uttrycker omsorg för min hälsa och minska dine adjektiv till det format för vilket du har täckning», er det tydelig at Rubinstein opplever brevene til sønnen som tomme ord. Sønnen ønsker henne kanskje en god helse, men han viser ingen faktisk omsorg for sin 81 år gamle mor. Det er lett å kjenne medfølelse for Rubinstein, med den fraværende sønnen. Bjørkøy argumenterer for at samtidslitteraturens eldre mennesker får en alliert i leseren som «er særlig sterk i de fortellingene som er fortalt i jeg-form eller i tredjeperson med intern fokaliserings, som fungerer som en bedre motreaksjon til mytene og stereotypiene enn de mer tradisjonelle pårørendefortellingene» (Bjørkøy, 2020, s. 218). En slik allianse finner jeg i *Solstaden*, når fortelleren har intern fokaliserings hos en av fiksjonsfigurene. Det som fortelles om, er ikke en stereotypi på et eldre menneske, men et unikt individ, som leseren blir kjent med. Samtidig forsvinner alliansen, når fortelleren er ekstern og forteller om fiksjonsfigurene på avstand.

Fortelleren i *Solstaden* beveger seg mellom en intern og ekstern fokaliserings, og slik har også fortelleren to ulike effekter. Når fokaliserings ligger internt hos en av fiksjonsfigurene er det individet bak alderdommen det fortelles om, det alderløse mennesket,

mens fortelleren spiller mer på stereotypiene når den er ekstern, og ikke har tilgang til en bestemt fiksjonsfigurs tanker og følelser. Slik fortelles *Solstaden* på to ulike nivåer; et nært, individuelt plan, som jeg vil kalle innenfraperspektivet og et fjernere, mer generelt plan, som jeg vil kalle utenfraperspektivet. Dette kan være en av årsakene til den blandede mottagelsen *Solstaden* fikk i pressen, fordi enkelte anmeldere kun vektla det ene fortellernivået.

5 Avslutning

5.1 Typer eller individer?

I resepsjonen av Janssons forfatterskap blir fiksjonsfigurene hennes stadig beskrevet mer som ulike typer, enn unike individer. Antonsson skriver at fiksjonsfigurene i *Solstaden* fremstår mer som bærere av en idé, enn levende mennesker og at det er vanskelig å skille det ene individet fra det andre (Antonsson, 1999, s. 78). Om Peabody skriver Antonsson at fiksjonsfiguren har mange slektninger i Janssons forfatterskap (Antonsson, 1999, s. 80). Kackur sammenlikner stadig fiksjonsfigurene i *Solstaden* med skikkelser fra mummiuniverset og omtaler fiksjonsfigurene som typer (Kackur, 1995, s. 21). Jones sammenlikner Peabody med Sniff fra mummibøkene, og skriver at *Solstaden* indirekte verdsetter hva mennesker kan oppnå i livet «vare sig de är en miss Frey eller Tom Tellerton eller mrs Rubinstein» (Jones, 1984, s. 154).

Kackur omtaler fiksjonsfigurene i *Solstaden* som typer, men hverken Antonsson eller Jones benytter denne betegnelsen. Likevel tolker jeg Jones formulering om at mennesker kan være en miss Frey eller Tom Tellerton eller mrs Rubinstein i retning av at han ser på fiksjonsfigurene som ulike mennesketyper, som vi kan gjenkjenne oss med eller som vi kjenner til. Antonsson hevder Peabody slekter på andre fiksjonsfigurer i Janssons forfatterskap, som tilsier at Peabody er en gjennomgående type i Janssons forfatterskap. Samtidig skriver Antonsson rett ut at det er vanskelig å skille det ene individet fra det andre i *Solstaden*, altså mener hun visse felles karaktertrekk hos fiksjonsfigurene blir så dominerende, at de blir mer som bærere av enn idé enn levende mennesker (Antonsson, 1999, s. 78). Denne ideen er nettopp alderdommen, og slik hevder Antonsson at alderdomstrekkene ved fiksjonsfigurene i *Solstaden* ikke gjør det mulig å se dem som fulle og hele individer.

Jeg vil argumentere for at fiksjonsfigurene i *Solstaden* hverken representerer bestemte typer eller en masse, som er bærere av ideen om alderdommen, men i stedet fullverdige individer, med alt det rommer av følelsesliv, intriger og personlig utvikling. Samtidig kommer denne ideen, nærmere bestemt stereotypiene om alderdommen, tydelig frem i *Solstaden*, for eksempel gjennom fargebruken i romanen og i fremstillingen av butikkvinduene i St Petersburg. Å fremstille individer som fulle og hele, samtidig som stereotypiene på alderdommen er tydelig tilstede, gir begge deler en forsterket effekt. Stereotypiene om de eldre oppleves som ekstra feilslåtte og dehumaniserende, når vi får se menneskene bak disse stereotypiene. Dobbeltheten i fremstillingen av de eldre skjer ved at Jansson benytter seg av ironi. Leseren blir allerede innledningsvis i *Solstaden* presentert for flere av stereotypiene om alderdommen, og disse stereotypiene dukker opp flere steder i romanen, også i replikkene og

tankereferatet hos flere fiksjonsfigurer. Et eksempel er når Tellerton ankommer St Petersburg og blir skremt av alle de eldre menneskene i byen:

[H]an blev skrämnd av alla dessa gamla människor som tog sig ur sina gungstolar för att stirra och stå i vägen, förvirrade presentationer och upplysningar om billiga matställen och droppande varmtvattenskranar och en vårbal – och plötsligt satt de i singa gungstolar igen och tittade rakt ut i luften och han gick ensam in i deras hus (Jansson, 2017, s. 105).

Dette er et godt eksempel på hvordan Jansson benytter ironi i *Solstaden*. Tellerton nevner her mange stereotyper om eldre; de er i veien, de er gjerrige (de billige spisestedene er en metafor for dette) og de har et lavt aktivitetsnivå (de sitter i gyngestolene og stirrer i luften). Vanlige stereotyper om eldre skremmer Tellerton, men ironien i dette er at han er eldre selv. Tellerton har flyttet til St Petersburg av samme årsak som de fleste andre eldre menneskene i byen: for å tilbringe alderdommen i solbyen. Samtidig sliter Tellerton med å akseptere sin egen alderdom. Som tidligere revystjerne er han kjent for sitt vakre utseende, og han plages spesielt av det kroppslige forfallet. Tellerton ser fortsatt på seg selv som vakker, men synes han har blitt for tykk. Før han skal legge seg tenker han: «I sømnen blev han ännu vackrare» (Jansson, 2017, s. 107). I drømmene kan Tellerton være den unge, vakre revstjernen han en gang var, frigjort fra alderdommens kroppslige forfall.

Å lese litteratur kan fungere bevisstgjørende. Sjklovskij skriver at når det kjente vi omgjør oss med til hverdags fremstilles på en ny, underlig måte, stopper vi opp og reflekterer over det. Å gi oss en følelse for tingen, som ikke bare er en ren gjenkjennelse, er kunstens mål, ifølge Sjklovskij. Det er denne underliggjøringen av det kjente, som for Sjklovskij er kunstens virkemiddel (Sjklovskij, 2019, s. 18). Ved å sette stereotypiene for alderdom opp mot fullverdige individer, desautomatiseres våre ideer om alderdommen. I eksempelet med Tellerton, ser han selv på de andre eldre med disse stereotypiske brillene. Samtidig er også Tellerton et eldre menneske, og leseren kommer tett på hans tanker og følelser om alderdommen. Huse mener fiksjonsfigurene i *Solstaden* ved hjelp av minnene motsetter seg skadelige stereotyper (Huse, 2007, s. 234), men i eksempelet med Tellerton opplever jeg ikke at han motsetter seg stereotypiene overfor seg selv. I stedet skapes det en konfrontasjon mellom individet Tellerton, hans opplevelse av alderdommen og stereotypiene som eksisterer om alderdommen. Denne konfrontasjonen kan føre til at leserens tanker om alderdommen desautomatiseres, fordi Tellerton selv ikke representerer disse stereotypiene. Han er heller ikke en gjenkjennbar type, men et selvstendig individ, som selv har disse stereotypiene overfor andre eldre. Denne ironiske fremstillingen gjør at lesere av *Solstaden* vil kunne se eldre mennesker på nye måter, og utfordres til å se forbi det hvite håret og den dårlige

hørselen. Effekten av Janssons ironiske fremstilling av de eldre menneskene i *Solstaden* kan slik være at stereotypiene om alderdommen underliggjøres for leseren. Leseren kan oppleve et ubehag i at også en selv har hatt fordommer mot eldre. Å lese *Solstaden* kan slik skape en bevisstgjøring om de stereotypiene vi har om alderdommen og eldre mennesker.

5.2 Konklusjon

Tittelen *Solstaden* gir en indikasjon på at St Petersburg er et godt sted å være. Allerede innledningsvis utfordres dette: «På morgonen är det mycket tyst och gatorna ligger tomma i sitt eviga solsken» (Jansson, 2017, s. 13). St Petersburg er velsignet med «eviga solsken», men ironien er at de solfylte gatene både er stille og tomme. Det er en dobbelthet i fremstillingen av St Petersburg; byen er på den ene siden et solfylt paradys, men på den andre siden fremstår den kald, gjennomslukt og tom. Denne dobbeltheten gjennomtrenger hele romanen, og gjenspeiles i fremstillingen av de eldre fiksjonsfigurene. Fremstillingen av fiksjonsfigurene er tidvis stereotypisk og slik fremstilles de som en homogen masse. Like fullt motbevises disse stereotypiene når synsvinkelen ligger internt hos en av fiksjonsfigurene og leseren blir kjent med individet bak alderdommen, det alderløse mennesket. Slik fremstiller *Solstaden* eldre som unike individer, men fremstillingen legger ikke skjul på stereotypiene og fordommene som finnes om eldre og alderdommen. På denne måten bekreftes alderismens eksistens i *Solstaden*, samtidig som fordommene brytes ned og avkrefte.

Jeg vil gi tesen min om at gjestehuset Butler Arms fremstilles som et sted der forholdene ligger til rette for en verdig alderdom, men at ikke alle fiksjonsfigurene av den grunn lever lykkelige liv, delvis medhold. De fysiske forholdene er lagt til rette for de eldre beboerne på Butler Arms; i gjestehuset har alle et eget rom og klimaet er varmt og behagelig, men like fullt er mange av beboerne er ensomme. Et slående eksempel er søstrene Pihalga; den ene søsteren dør av ensomhet, rett etter at den andre søsteren dør. Søstrenes eneste fellesskap var i hverandres selskap, til tross for at de satt side om side med andre mennesker på verandaen. Et annet eksempel er Peabody, som ikke blir inkludert i fellesskapet på gjestehuset, på grunn av hennes personlighet, hennes klassebakgrunn eller begge deler. Uansett hva som er årsakene til at søstrene Pihalga og Peabody ikke blir inkludert i fellesskapet på Butler Arms, holder det ikke at de deler alder med de andre beboerne på gjestehuset; de er uansett ikke inkludert i fellesskapet. Fremstillingen er i tråd med Beauvoirs tanker om at det ikke er nok å bygge anstendige boliger til eldre mennesker. For Beauvoir er gode relasjoner og fravær av ensomhet, noe av det som er med på å gi livet – og alderdommen – mening (Beauvoir, 2019, s. 667). Alle på Butler Arms er likevel ikke ensomme og flere av

dem er gode venner, men analysen min viser uansett at å bosette eldre mennesker sammen, ikke er nok for å skape et fellesskap. Mennesker er mer enn alderen sin, og derfor er det ikke gitt at eldre blir venner med hverandre, bare fordi de er eldre.

Problemstillingen min har vært hvordan *Solstaden* fremstiller eldre. I analysen min finner jeg at romanen fremstiller individene bak alderdommen, men det er likevel flere formuleringer som karakteriserer eldre som en homogen gruppe. Når Higgins sier at «gungstolarna är alltid lika många vad som händer och det är en stor tröst» (Jansson, 2017, s. 83), gir hun et bilde på hvor liten verdi eldre som gruppe tillegges. Når en av beboerne dør, fylles den tomme gyngestolen på verandaen av en ny, eldre beboer. Så lenge det finnes eldre med økonomi til å betale for «[e]tt eget rum för mig själv» (Jansson, 2017, s. 22), kan Butler Arms leve videre. I romanen ligger det en kritikk av kommersialiseringen av alderdommen, noe det gis et frempek til allerede i periteksten, med utdraget fra reklamebrosjyren for de kommersielle «Sun Cities». Antonsson mener det som forener beboerne på Butler Arms er «den gensamma väntan på döden och skräcken för den» (Antonsson, 1999, s. 81), men min analyse viser at selv ikke to doble dødsfall forener dem. Om noe forener beboerne, må det være mangelen på betydning fra medmennesker og storsamfunnet. Utover dette fremstilles de eldre fiksjonsfigurene som svært forskjellige individer.

Med støtte i Sjklovskijs teori om underliggjøring, fant jeg at å lese *Solstaden* kan ha en bevisstgjørende effekt på leseren. Den ironiske fremstillingen av eldre spiller på stereotypiene om alderdommen, samtidig som den fremstiller den eldre som menneske. Med forbehold om leseres ulike forutsetninger, kan effekten av denne fremstillingen være at leseren ser eldre på en ny måte. Innledningsvis la jeg frem dagens eldrekrise i Norge, som bakteppe for masteroppgaven min. Å lese *Solstaden* i Norge i 2023, kan gi noen nye perspektiver på eldre og alderdom, som kan være fruktbare å ta med seg, når helseministeren ber hele Norge bidra for å finne en løsning på eldrekrisen (Henriksen, et al., 2023). Beauvoir skriver at selv om mange av oss skal bli eldre en dag, er vi dårlig forberedt på alderdommen og den kommer helt uventet på oss (Beauvoir, 2019, s. 11). Å lese litteratur kan være en måte å forberede oss på hvordan alderdommen kan oppleves for vårt fremtidige selv, men å lese kan også gi yngre lesere nye perspektiver, i møte med eldre her og nå, både enkeltmennesker og i arbeidet med eldrekrisen i samfunnet. *Solstaden* kan være et godt sted å starte, for den som ønsker å se alderdommen med et nytt blikk. *Solstaden* er blant Janssons mindre kjente verk, og det er et fåtall lesere som har fått muligheten til å lære og kjenne beboerne på Butler Arms. Hvis arbeidet mitt med denne masteroppgaven har gjort at *Solstaden* når noen nye lesere, skal jeg si meg fornøyd. Jeg tror at selv en finsksvensk roman, fra 1974, men handlingen lagt til Florida i

USA, kan bidra til å forberede oss på alderdommen, og kanskje fjerne noe av det tabuet, som gjør at alvorlig syke eldre i St Petersburg «førdes bort med en tyst ambulans» (Jansson, 2017, s. 81).

6 Litteraturliste

6.1 Primærlitteratur

- Jansson T., (1970), [1957], *Trollvinter*, Helsinki: Gebers
- Jansson T., (2010), [1970], *Sent i november*, Helsinki: Schildts Förlag
- Jansson T., (1987), [1972], *Sommarboken*, Stockholm: Bonnier Pocket
- Jansson T., (2017), [1974], *Solstaden*, Helsinki: Förlaget
- Jansson T., (2019), [1991], *Brev från Klara*, Helsinki: Förlaget
- Jansson T., Pietilä T., (1996), *Anteckningar från en ö*, Stockholm: Bonniers

6.2 Sekundærlitteratur

- Andersson C., (2017), «Förord», i Jansson T., *Solstaden*, s. 5–10, Helsinki: Förlaget
- Antonsson B., 1999, *Det slutna och det öppna rummet: Om Tove Janssons senare författarskap*, Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Backlén M., (2003), «Vem skall ha det där sköna ägget?», i *Resa med Tove: En minnebok om Tove Jansson*, Red. Svensson H., s. 80–94, Esbo: Schildts Förlag
- Björk C., (2003), *Tove Jansson: mycket mer än Mumin*, Stockholm: Bilda Förlag
- Daugherty J., (8. februar 1976), «City's portrait marred by random strokes», i *Tampa Bay Times*, s. 140
- Døcker R., (12. oktober 1976), «Det er tåkedis over «Solbyen»», i *Bergens Tidende*, s. 5
- Gustafsson B. K., (2007), «Erotic Motifs and Homosexual Depictions on Tove Jansson's Later Literature», i *Tove Jansson: Rediscovered*, Red: McLoughlin K., Brock M. L., s. 184–197, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing
- Huntington L., (7. September 1976), «Books for Vermonter», i *Rutland Daily Herald*, s. 12
- Huse N., (2007), «The Re-Storying of Old Age in the Work of Tove Jansson», i *Tove Jansson: Rediscovered*, Red: McLoughlin K., Brock M. L., s. 234–247, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing
- Jones W. G., (1984), [eng. orig. 1984], *Vägen från Mumindalen: En bok om Tove Janssons författarskap*, Over. T. Warburton, Stockholm: Bonniers Förlag
- Jor F., (19. september 1974), «Menneskenes mummiverden», i *Aftenposten*, s. 4
- Jor F., (27. september 1976), «To levende kvinner», i *Aftenposten*, s. 5
- Kackur M., (1995), *Hotet utan namn: livsförändringen som hot hos personerna i Tove Janssons Solstaden*, [Masteroppgave], Åbo Universitet
- Karjallainen T., (2014), [fin. orig. 2013], *Tove Jansson: Arbeide og elske*, Over. M. Abildsnes, Oslo: Heinesen Forlag

- Middelthun C., (25. oktober 1975), «Tove Jansson på ny», i *Arbeiderbladet*, s. 19
- Olson C. E., (15. februar 1976), «Dignity, A Last Refuge», i *St. Louis Post-Dispatch*, s. 48
- Pietilä T., (2003), «Resa med Tove», i *Resa med Tove: En minnebok om Tove Jansson*, Red: Svensson H., s. 229–254, Esbo: Schildts Förlag
- Westin B., (2007), *Tove Jansson: Ord, bild, liv*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag
- Westin B., (2017), «Boel Westin om romaner av Tove Jansson», i Jansson T., *Romaner*, s. 3–8, Stockholm: Modernista
- Witt-Brattström E., (1993), «Nummulitens hämd: Tove Jansson», i Witt-Brattström E., *Ur könets mörker*, s. 116–134, Stockholm: Norstedts
- Zomparelli W., (13. mars 1976), «A failure to touch those faceless elders», i *The Ithaca Journal*, s. 23
- Ørjasæter J., (25. Oktober 1976), «Alders siste sol», i *Nationen*, s. 7

6.3 Teori

- Appiah K. A., (2005), *The Ethics of Identity*, Princeton: Princeton University Press
- Baltes M. M., Carstensen L. L., (1996), «The Process of Successful Ageing», i *Ageing and society*, nr. 16 1996, s. 397–422, Cambridge: Cambridge University Press
- Beauvoir S., (2019), [fr. orig. 1970], *Alderdommen*, Over. B. Christensen, Oslo: Vidarforlaget
- Beckett S. L., (2009), *Crossover Fiction*, New York: Routledge
- Bjørkøy A. M. B., (2020), *Samtidslitterære alderdommer*, Oslo: Universitetsforlaget
- Butler R. N., (1969), «Age-Isms: Another Form of Bigotry», i *The Gerontologist*, nr. 9 1969, s. 243–246, Washington: The Gerontological Society of America
- Daatland S. O., (2008), *Aldring som provokasjon: Tekster om aldring og samfunn*, Bergen: Fagbokforlaget
- Dykstra. P. A., (2009), «Older adult loneliness: myths and realities», i *European journal of ageing*, nr. 6 2009, s. 91–100, Berlin: Springer-Verlag
- Henriksen T. K., Jonsbråten B. H., Djukastein B. Ø, Tønset S., Lydersen T., Sørenes A., (20.01.23), *Helseministeren: Kommunar må ta større ansvar for eldreomsorga*, (Hentet 03.03.23 fra NRK): <https://www.nrk.no/norge/brennpunkt-dokumenterte-store-avvik-i-eldreomsorga- -kjerkol-meiner-kommunane-ma-ta-storre-ansvar-1.16262838>
- Rosow I., (1967), *Integration of the Aged*, New York: The Free Press
- Sejersted J. M., (2018), «Sjangerlære i eit essensielt og eit historisk perspektiv», i Gullestad

- A. M., Hamm C., Sejersted J. M, Tjønneland E., Vassenden E., *Dei litterære sjangrane*, s. 9–26, Oslo: Det norske samlaget
- Sjklovskij V. B., (2. utgave, 4. opplag 2019), [rus. orig. 1916], «Kunsten som grep», Over. S. Fasting, i Red. Kittang A., Linneberg A., Melberg A., Skei H. H., *Moderne litteraturteori: En antologi*, s. 13–28, Oslo: Universitetsforlaget
- SSB, *Forventa levealder ved fødselen. Utvalde land. Menn (SÅ 81)*, (Hentet 13.01.23 fra SSB): <https://www.ssb.no/236679/forventa-levealder-ved-fodselen.utvalde-land.menn-sa-81>
- SSB, *82 Forventa levealder ved fødselen. Utvalde land. Kvinner*, (Hentet 13.01.23) fra SSB: <https://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-082.html>
- Trolander J. A., (2011), *From Sun Cities to The Villages: A History of Active Adult, Age Restricted Communités*, Gainesville: University Press of Florida
- Vesperini M. D., (2. utgave 1998), *City of Green Benches: Growing Old in a New Downtown*, Ithaca: Cornell University Press
- Woolf V., (2015), [orig. 1929], «A Room of One's Own», i Woolf V., *A Room of One's Own and Three Guineas*, s. 1–86, New York: Oxford University Press
- Zhang B., Ma S., Rachmin I., He M., Baral P., Choi S., Goncalves W. A., Schwartz Y., Fast E. M., Su Y., Zon L. I., Regev A., Buenrostro J., Cunha T. M., Chiu I. M., Fisher D. E., Hsu. Y. C., (2020), «Hyperactivation of sympathetic nerves drives depletion of melanocyte stem cells», i *Springer Nature*, nr. 577 2020, s. 676–681, London: Springer Nature